Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 200 (9882) | 1975 чылдың август 26, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеН. | Өртээ 2 көп.

ТУДУГЖУЛАР УЛАМ СОРУК КИРГЕН

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын Саян-Шушенск ГЭС-тин тудугжулары күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже кыйгырыг кылдыр уткуп хүлээп алган.

Амгы үеде бистиң улуг коллектививис бодунуң бүгү күжениишкинин Карлов кызаазының дужунга Енисейни боогдап дуглаарын октябрь 15-те доозарынче угландырган. Ону күүседири ындыг-ла белен эвес, ынчалзажок хөй нуруузу Сибирьниң хемнеринге электри станциялары тудуп өөренген тудугжуларлыг тос муң кижилиг бистин коллектив бергелерни ажып эртпишаан, ол сорулганы күүседип эгелээн. Шапкын хемниң унуң үзе бооруңга чедир ам-даа 62 муң кубометр ажыг бетонну плотинага кудар. Ол амыр эвес ажыл, ындыг болза-даа ында ажыллап турар бригадаларның хөй кезии боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүседип турарлар.

Онгу беш чылдың планныг онаалдаларының чедишкиннериг күүсеттинери доозукчу чылды кайы хире эрте доозуп алырывыстан хамааржыр деп чүвени эки билир бис. Төп Комитеттиң чаа хүлээп алганы социалистиг чарыш дугайында доктаалын ышкан хуралдарга болгаш митингилерге бистин тудугжуларывыс чыл төнчүзүнге чедир ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдаар деп хүлээлгени ап турарлар. Бо станцияның ийи агрегады 1978 чылда бүдүрүлге черлеринге бодунуң тогун бере бээр. Партияның биске берген ол даалгазын күүседири — кол сорулгавыс. Ону чедип алырыбыле онгу беш чылдың үлүүпге киириштир бо чылдың арткан айларында 45 миллион рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алыр деп хүлээлгени алдывыс. СЭКП Тө-ның хүлээп алган доктаалында айыткан чүүлдерни Саян-Шушенск ГЭС-тин тудугжулары ындыг янзылыг күүседип эгелээн.

М. ЛЕСНИКОВ,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ГЭС тудуунуң улуг проравы.
З. ВАСИЛЯНСКАЯ,
РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, электроканнакчы.
М. ПОЛТОРАН,
бетонщиктер бригадазының бригадири.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

ИЛЬИНКАДА ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫ

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хову турлаанда ажыл-иш хайныгып эгелээ-ле, каш хүн эрткен. Чаа дүжүттүң тараазын чүдүрген автомашиналар ону идегелдиг шыгжамырже урар дээш боже дең бажындан орай кежээге чедир шуужуп турар. А хову турлаан долгандыр саваңны шагда-ла белгеш, фермаже сөөрткен. Колхозта дүжүт ажаалдазы улам калбарып турар. Бо чылын алды муң гектарның тараазын ажаап алырлар.

— Бо чылгы кандаашкын дүжүтке салдарлыг болган— деп, колхозтуң кол агроному Фома Иванович Бортников чугаалады.—Ынчалза-даа бир гектарга онаштыр алдыдан эвээш эвес центнер дүжүттү өстүрген бис. 3600 тонна тараазы ажаап алыр арга бар.

Колхозта ажаап алыышкынның бирги хүну хайныышкынныг күш-ажыл-биле эрткен. Тараазы дорт кестиреринче 17 комбайнны, элээн каш жатканы киирген. Олар он-он гектарның тараазын кестирген. Комбайнерлер 80 тонна тараазы бастырган. Ажылдың темпизи өөрүнчүг.

— Шынап-ла ажаап алыышкынга шыңгыы белеткенгеш, ону бир демниг эгелединвис. Ынчангаш түр туруушкуннар болбайн турар. Ажыл планын ёзугаар бүгү тараазы 18 ажыл хүнүнде ажаап алыры көрдүнген. Бистиң механизаторларывыс сөзүн черле эллеп шыдаарлар—деп, колхозтуң дээре механизаторларының бирээзи. Ленин орденниг эдилекчизи Дойбан Допьянович Даваа чугаалады.

Алдарлыг механизаторнуң ол бүзүрелдиг чугаазы долуундезинниг. Ажаап алыышкынны каш чыл улаштыр кыска хуусаада чорудуп, районда баштай доозуп келгеннериң бирээзи бо ажыл-агый. Мергежилдиг, бодунуң хөрээн эки билир тараажылар «Тиилелге» колхозта бар. Дойбан Допьянович Даваа, Николай Семенович Морозов, Владимир Ширапаевич Барбалдай, аныяк механизатор Валерий Даваа олар дээрелерниң одуруунда.

Бо чылын тараа чамдык черлерде үнмээн, чолдак сыптыг болганындан механизаторлар элээн нарын байдалга ажылдаарлар. Ынчангаш ийи муң гектарны аңгылай кезер, дөрт муң гектарны комбайн-биле дорт кестирер. Ам ийи хире хонуктан 30 агрегатты ажаап алыышкынче база киирер. Олар тарааны чыттыр кестирер.

Комбайнерлерниң ажылдап турган шөлү делгем, десни, ынчалза-даа комбайннар тараа сывын кыска кылдыр оожум кестирип чоруп турганнар. Бичии-ле дүргедээр болза жатка черге дээп, үрелип болур. Маңаа механизаторларның мергежили негеттинер.

Баштайгы хүн Николай Морозов 14 бункер тараа бастырган. Өске эштериниң оон эвээш болган. Ынчалза-даа олар дараазында хүн ону ажарын аазааннар.

Ажаалда ам шуут массалыг апарган. Комбайннар кожа-кожа ажылдап турар болгаш кайы бирээзи үрели бээрге, бот-боттарынга дузалажы каап, ажылдың шынарын-даа хынап болур.

Валерий Даваа болгаш Владимир Барбалдайның комбайннарының чанында автомашиналар тура дүштү. Бункерден дүшкен тараа кузовче саарлып тур. Үр-даа болбаанда тараа чүдүрген машиналар шаңче углай чорупту.

Ол аразында механизаторлар-биле чугаалажы кааптым. Хүнде кылыр норма чежел? Ажаалда эгелээр мурнунда кижи бүрүзү 180 тонна тараа бастырар план алган. Ынчалза-даа ол комбайнерлер бедиткен хүлээлге алган: кайызы-даа 300 тонна тараа бастырар болганнар.

— Оон башка хоржок—деп, Владимир Шарапаевич чугаалай-дыр. — Ажаалданы шалыпкын чорудар хөрек. Кестирилгени туоуушкун чок кылып, бастырып тур бис. Эдикчи мастерлер улуг дуза көргүзүп тур.

Колхозта техниктиг ажаалданы эки организастаан. Аксаа эдикчи мастерлер звенозу, электросварщик, слесарь болгаш чугула техника ажылдаар. Бичии үрелиишкиннер болурга-ла, ол-ла дораан шелге кылып алыр. Ынчангаш тарааның салым-чолун бүгү кижилер шиитпирлеп турар.

В. НЕСТЕРЕНКО.

ЧУРУКТА: тарааны ажаап турары, мурнакчы комбайнер Н. Морозов.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

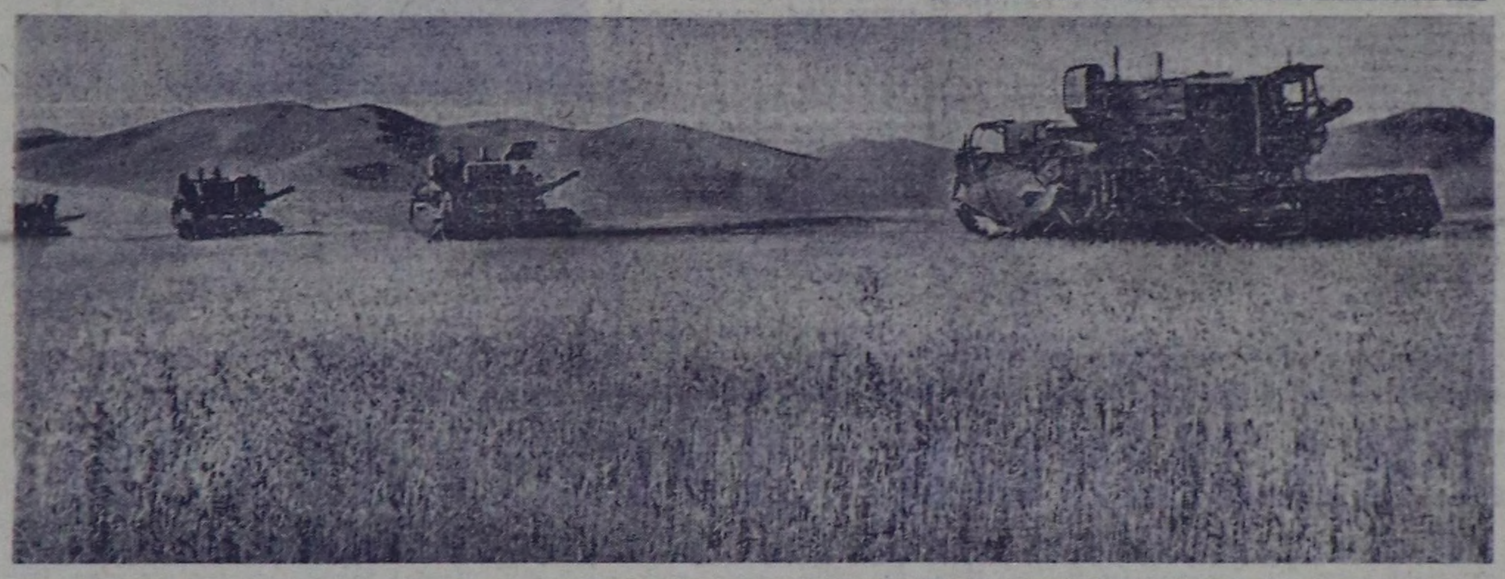

ЧАА МЕДЭЭЛЕР

АГРЕГАТТЫ ЭПТЕП ЭГЕЛЭЭН

КАУНАС. (СЭТА). 60 муң киловатт күчүлүг баштайгы энергоблокту Каунас ТЭЦ-те эптеп эгелээн. Ынчангаш тудугжулар тоску беш чылга алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. Турбоагрегатты мурнунда доктаатынган хуусаазындан мурнады — бо чылын ажыглалга киирер.

СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы өлчегге киргеш, ТЭЦ-тин тудугжулары болгаш эптекчилери бо чылын пландан ажыр чартык миллион рубльдин ажылдарын күүседирин шиитпирлээн.

ДАГ ЧУРТТА ГАЗ

АМАСИЯ. (СЭТА). Армениянның бедик даглар аразында Амасия районунуң чурттакчыларының квартираларында бойлус газы чеде берген. Ленинакан — Амасия аразында газ дамчыдар магистральды тудугжулар хуусаазындан бир ай эрте кылган.

Чыл эгезинден бээр республиканың 24 районунга чүс хире километр газ дамчыдылгазын шөйген, ол дээрге графикте көрүнгениннден дыка хөй болган.

СТАВРОПОЛЬЕНИҢ РИЗИ

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА). Крайның ак-көк ховуларында —рис шөлдеринде ажаап алыышкын мурнунуң ажылдары доостур четкен. Хөрээн кевип келири билек-ле, комбайнерлер ажылдап кириптер. Чер болганда шенелде кезилделерниң көргүзүп турарын ёзугаар алырга, плантацияларга дүжүт гектардан-на 40—45 центнерден кудулавас хире болуп турар.

ЧАА ДҮЖҮТТҮҢ ХӨВЕҢИНДЕН

БАКУ. (СЭТА). Азербайджанда чаа дүжүттүң хөвеңинден бедик шынарлыг баштайгы муң тонна волокнону ажылдап кылган. Чаа дүжүттүң хөвеңин сайзырады ажылдап эгелээр эргени хөвең үлетпурүнүң мурнакчылары — Дальмамедлин, Лякск болгаш Уджарның хөвең арыглаар заводтарының коллективтеринге тывыскан.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чаржып турар азербайджан хөвең арыглакчылары беш чылдың доозукчу чылында эрткен чылдаазындан барык 10 хүү хөй— 160 муң тонна волокнону сайзырады ажылдап кылыр деп сөзүн берген.

ПЛАНТАЦИЯЛАРДА КОМБАЙННАР

ВОЛГОГРАД. (СЭТА). Волгоград области помидорларның чаагай дүжүлү бышкан. Ам ол дүжүттү массалыг ажаап алырының үези келген. Ногаажыларның эки дузалакчылары— СКТ-2 дээр комбайннар шөлдерде көстүп келген. Оларның тус бүрүзү-ле ийи чүс кижиниң кылыр ажылын күүседир.

Волга-Ахтубинск кавызының ажыл-агыйлары ногаалар тарып өстүрерин механизастаарынче улуг кичээнгейни салып келген. Оортан дыка хөй ногааларны Москваже, Ленинградче, Свердловскиже болгаш үлетпүрлүг өске-даа топтерже чорудуп турар. Волгоградчылар ам безин 50 муң ажыг тонна ногааны дужааган. Бо дээрге эрткен чылдың хамаарышкан үезинде дужаганындан дыка хөй-дүр.

ВУКТЫЛДЫҢ ГАЗЫ

ҮХТА. (СЭТА). Коми АССР-ниң газ тывыштыг черлериндеН беш чылдың эгезинден бээр пландан ажыг миллиард кубометр газты казып тыпкан. Вуктылдың газ байлаан үлетпүрге шиңгээдип алырының мурнунда, 1968 чылдың бүгү дүргүзүнде моортан ынча хөй газты тыпкан турган. Ам ол хире хемчээлдиг газты сес четпес ай иштинде-ле ажыглалга киргени ол-дур.

ШАЛЫПКЫН ТЕМП-БИЛЕ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң механизаторлары дүжүт ажаап алыышкынын шалыпчы темп-биле эгелээн. Терезин ховузунда 1300 гектар чернин тараазын Найырал салбырның он кобайнери кезип дооскан. Бо шөлден 573 тонна тараа алдынган. Дүжүт ажаап алыышкынының баштайгы хүннеринде комбайнерлер эштер Дугар-Сүрүн, Шактаржык олар эки ажылдап, хүннүң нормазын 120—130 хуу чедир күүседип турган.

Терезиннин тараазын дооскан бо комбайнерлернің болүү Шанчынын тараазын кезери-биле ынаар чорушкан. Ында дүжүт эки, бир гектардан-на 8 центнер хире тараанын алдынарын баштайгы шенелде көргүскен. Партия Төп Комитединиң социалистиг чарышты калбартыр дугайында доктаалынга сорук кирген механизаторлар Шанчынын чаагай тараазын чидириг чокка ажаап алыр талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни алганнар.

(Бистиң корр.).

СОРУК ТУГ АНЫЯКТАР

«Тес-Хем» совхозтуң Улуг-Алаакта комсомолчу-аныяктар бригадазы 300 тонна сиген белеткээр турган, күш-ажылды шын организастаанының, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаанының түңнелинде ажыр күүсеткен. Бригаданың шөлдеринде 28 сараат ногаарарып улажы берген, ол болза шинтизи-биле 308 тонна.

Бистиң бригадавыс «Чодураа» колхозта Василий Аралдиниң комсомолчу-аныяктар бригадазы-биле аразында чарыштыг. Мал чеми белеткээр талазы-биле хүлээлгениң канчаар күүсеттинип турарын хынажып, ажылывыстың дуржулгазын солчуп турар бис. План дээрге кызыгаар эвес-ле болгай. Чоокта чаа биске ам-даа 100 тоннаны немей белеткээр даалга берген. Ону күзелдинивис-биле хүлээп алгаш, бригаданың кижи бүрүзү улуг сорук кирген ажылдап турар.

Бригадада комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Григорий Тумат организакчы болгаш кижизидикчи, культура-массалыг ажылды улам экижидип турар. «Комсомолчу прожекторнуң» номер бүрүзү көрүштүг, аныяк мурнакчыларны мактап, чамдык четпестерни дээштиг шүгүмчүлеп келгени ажылга идиглиг болган. Ол ышкаш шыдыраа, хол бөмбүү, хүреш, танцы, өске-даа оюннарны база номчулгаларны хостуг үелерде организастап турар.

Ажылдың бүдүнгүрү, продукцияның эки шынары дээш чарыш кижилерни улам сорук киргеН.

С. БАВЫЫН,
комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири.

Улусчу тудугда

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР БЕ?

Кызылдың чылыг дамчыдылгазының тудуунуң бирги эллчээн бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг. Бо тудугну улусчу тудуг кылдыр чарлааны-даа таварылга эвес. Хоорайга агаарны арыг болдурары-биле бо чылын 50 ажыг котельнаяларны хаары көрдүнген. Бо ажылды дүрген кылып доозарын, чылыг дамчыдылгазының шугумун ажыглалга киирерин удуртуру-биле улусчу тудугнуң штавы ажылдап, хүн бүрү планнаашкынларны эрттирип, объектилерде байдалды чугаалажып, бар четпестерни эдериниң хемчеглерин ап турар. Чер ажылдарын кылырынга таарымчалыг чайгы хүннер-даа эртер чыгаан. Улусчу тудугда байдал кандыгыл?

Чер ажылдары кылыр эргелел (начальниги А. Антонов) чылыг дамчыдылгазының тудуунга биче эвес рольдут. Ынчалза-даа чогуур ажылдарны бо эргелел чедир кылбаан. Кылып эгелээн ажылдарын бизин катап кылыр ужурга каш удаа таварышкан. Бо эргелел чылыг шугумунуң тудуунда ажылдап турар кижилер-биле ажылды багай организастаан, оон уламындан «Кызыл-садыгдан» келген 13 кижи каш хүн улаштыр ажыл чок олурган. Бир эвес оларны сай даштар, элезин, бетон, лотоктар-биле чогуур үезинде хандырган болза, ында ажыл шапкынчаан турар ийик. Ында байдал ам-даа дүвүренчиг: 26-гы квартелда, 4 дугаар школа чанында хоолайларны шыварынга ам-даа 17 тонна битум херек. Ону хандырар талазы-биле «Тыва тудуг» трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчеллэшкин эргелели (начальниги Г. Кузнецов) боттуг хемчеглер албайн турар.

Чылыг дамчыдылга системазының тудуунуң кайы-даа объектизинге баарга, кол-да хомудал мындыг: лотоктар чедишпес. Хоорайның чылыг дамчыдылга четкизинин тудуун ажыглалга киирерин дүргедедир талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозунуң болгаш хоорай Советиниң күүскомунуң доктаалында «Хоорайның чылыг дамчыдылга четкизинге хереглеттинер 740 саныг демир-бетон кылыгларын август 5-же чедир бүрүн хандырарын «Тудуг кезектери» комбинатка (директору К. Чашухин) дагзыр» деп бижээн. Объект бүрүзүнде демир-бетон кылыглар чүге чедишпейн турарыл?

— Бөгүн бистиң комбинатта чүгле 36 лотоктар бар. А чүдүрүп чорудуп турар хереглекчиларивис хөй. Ындыг болганда чылыдылга шугумунда ажылдап турар организация бүрүзүн чогуур саныг лотоктар-биле ол-ла хүнүнде хандырар аргавыс чок — деп. «Тудуг кезектери» комбинатың сайгарылга килдизинин начальниги А. Зыков чугаалаар.

Бо-ла айтырыгны «Тыва тудуг» трестиң кол инженери А. Бергардтың кабинединге болган планнаашкынга чугаалашкаш үнүп кээривиске, ол контораның чанында чылыдылга шугумунга казып каан оңгарлар чанында 2 улуг кожуглар туру: долдур лотоктар чүдүрүп каан. «Тыва тудуг» трестиң от салыр черинче чылыдылга хоолайлары киирери-биле эртен 11 шакта «Тудуг кезектери» комбинаттан чүдүрүп чоруткан лотоктар хүндүскүүнүң 2 шакка чедир дүжүртүнмейн турганы бо. Бо хире улуг тудуг организациязының удуртукчуларының чанында мындыг харысалга чок чорук болуп турда, хоорайның чылыдылга шугумунуң бүгү девискээринде лотоктар чедишпес болбайн канчаар.

Хоорайның «Найырал» кудумчузундан «Восток» деп автобус доктаар черже каскан оңгарларының «назыны узаан». Мында немешкен чүве эвээш: эрткен чылын аңгы-аңгы чыткан хоолайларны ам чүгле тудуштур дуңзаалап каан. Бо улуг объектиниң кезий кылаштап чоруурга, ында ажылдап турар 2-3-ле кижилер көстүр.

Чылыдылга шугумунуң хоолайларын шывар ажылдарны кылып турар «Востокэнергомонтажизоляция» тудуг эргелениң мастери В. Звягинцев ол үеде аңаа чедип кээрге, оон-биле чугаалажы бердивис.

— Хоолайларны тудуштур дуңзаалап каан-дыр. А оон кырын шып, чылыглаар ажылды кажан эгелээр силер?

— Дуңзаалаар ажылдарны чорудуп турар «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелели (начальниги А. Дремов) бо участокту биске амга чедир хүлээтпээн. Бүгү хоолайларны тудуштурган, бедик базыышкынныг суг-биле хыналданы эрткен соонда ам оларны шывар ажылдарны эгелээр бис. Ынчалза-даа түлевилелдерде көрдүнгенинге таарышпас хемчээлдиг хоолайлар салдынганындан ол хоолайлар лотоктарже үзе-ле кирип турар. Ол чорук оларны шыварынга улуг бергедээшкинни болдурар. Хоолайларны үзе кестиргеш, көдүртүп турган ол ажылдарны кылырывыс чадавас...

Ол объектеде хоолайларның кырын шывар материалдар чок. Эвээштеп сөөртүп эккел турар материалдары үр эвес үеге четчир, ооц уламыдан чылыдылга шугумунга ажылдаары-биле хоорай организацияларындан келген ажылчыннар ажылын кагташ чоруй баар таварылгалар кайы хөй.

«Восток» деп автобус доктаар чер чоогунда чылыдылга шугумунуң хоолайларын шыварында 10 ажыг кижиниң үжү ажылдаан, өскелери аңаа олурлар.

Чугаалажы бердивис.

— Дыштанып олур бис. Ам канчаар, хоолайлар шывар материалдарывыс төнду. Мастеривис удавас эккээр болган чүве — сураг-дыр — деп, даазанылга комбинадындан келген ажылчыннар чугаалай-дыр.

— Бо чылын чылыдылга шугумун ажыглаага киирери берге-ле боор — деп, ажылды ынчаар четпес организастааш, мастер эш Звягинцевтиң чугаалап олурарын эң харысалга чок чорук деп санаар ужурлуг.

62 дугаарлыг КМК (начальниги А. Крапивин) Комсомольская кудумчузунда чылыдылга шугумун май айда-ла доозуп, комиссияга хүлээдир ужурлуг турган, ында ажыл амга чедир доозулбаан. Ол-ла колонниның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда чылыдылга шугумунуң хоолайларын шывар ажыллы (прораб эш Невесенько) ийи удаа эде кылыр ужурга таварышкан.

4 дугаар микрорайонунуң чылыдылга шугумунуң тудуунда Куйбышевтиң ужар үүл институдунуң студент тудугжулары ажылдап турар.

— Чер ажылдары кылыр эргелел-даа, 14 дугаарлыг механизация эргелели-даа белеткел ажылдарын четче чорутпаан болду, а оңгарларны катап казар ужурга каш удаа таварыштывыс, херек материалдар-биле четче хандырбастыр — деп, тудугжу отрядтың мастери В. Загородников өөрүнүң мурнундан хомудалын чугаалай-дыр. Оларга 400 хире лотоктар, хоолайлар шывар материалдар херек. Бо студентилер отрядының 36 дайынчыларындан 25 кижи сентябрь 10-га чедир маңаа ажылдаар. Ye эвээш арткан. Оларның ажылын чөп организастаары чер ажылдары кылыр эргелелден негеттинип турар.

Бо микрорайонче чоруткан чылыдылга шугуму кезек тулааны таварып эртер, а ол участок амга чедир кылдынмаан.

— Черни казарга-даа суг долуп-ла турар-дыр, чадаштывыс. Каскан черже даштар төгер деп мырыңай чаа шиитпирледивис. 4-ле хонгаш тулааны кежир казар ажылдарны доозар бис — деп, 14 дугаарлыг механизация эргелелиниң начальниги В. Исаков чугаалады. Август 4-те доостур турган ажылдар амга чедир доозулбаны ол.

Улусчу тудугнуң участоктарында байдал мындыг чаржычыг-дыр. Ол тудугну ажыглалга киирерий дүргедедир талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозунуң, хоорхүүскомунуң хүлээп алган докладаалы күүсеттинмейн турар-дыр. Хоорайның чылыдылга четкизиниң тудуун август 15-ке чедир доозарын ол доктаалда айыткан болгай. А ону күүседиринге хамаарылгалыг: «Тыва септелге тудуг» трест (М. Емельянцев), «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелели (А. Дремов), Тываның электри четкилери (С. Дьяченко), «Тыва тудуг трестиң «Кызыл тудуг» эргелели (П. Бондаренко), «Тыва көдээ тудуг» трест (Ю. Корякин) болгаш өскелер-даа чүгле буруузун бот-боттарынче чуй кагжырынга өйлежип, харылап турар объектилеринде ажылды эжиштпейн, улусчу тудугну ажыглалга киирер хүүсаазын үзүп турда-ла, улусчу тудугнуң хоорай штавы олар-биле эптежип, олардан чогуур партийжи негелдеги кошкаткан.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» корр.

ЧЕР ИШТИНИҢ ДЕМИР-ОРУУ

ХАРЬКОВ. (СЭТА-ның корр. В. НАТ). Августуң чэрби үштө Харьковтуң метрополитени — чер иштиниң демир-оруу пассажирлерни хүлээп ап, сөөртүп эгелээн. Ол болза бистиң чуртта алды дугаар метрополитен боп турар. Тудугжулар ону социалистиг хүлээлгеде көрген хуусаазындан дөрт ай мурнай кылгаш, дужаганнар.

Хонуп бүрүзүнде-ле чер адаанын демир-оруу 700 муң хире пассажирни дажыглап шыдаар. Украинаның үлетпүр төвү барын бүдүн чартык миллион нижилиг Харьковтуң чурттанчылары ажылдаар болгаш өөренир, дыштанып чөлөөнге мурнундаазындан дөрт катап дүрген чедер аргалыг болганнар.

СЪЕЗДИГЕ КОМСОМОЛДУҢ РАПОРТУНГА АТ САЛЫР ЭРГЕ ДЭЭШ

ВЛКСМ Тыва обкомунуң пленумундан

«..Съезд мурнунуң чарыжының өгелекчилери хоорайның болгаш көдээниң бүгү ажыл-ишчилери съездиниң ажыттынарында чедир арткан үеде боттарының күжүн болгаш энергиязын улгаттырып, бүдүрүлгеге, тудуг, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге күш-ажылчы бедик кодуруулуушкунуң байдалын тургузарынче, күш-ажылчы шалыпчы эзлегге туржурунче кыйгырган. Чүрттүң комсомолчулары болгаш аныяктары бо шимчээшкинге: «Беш чылды—тиилелгеликке доозар!», «СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр», партияның XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш деп кыйгырыгның алаа-биле каттыжып кирген».

Бо болза СЭКП-ниң XXV съездизиг төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП Төп Комитединиң докладындан одуруглардыр. Амгы үеде ленинчи комсомолдуң, оон база бир дайынчы отряды Тываның комсомолу, бүгү комсомолчулары болгаш аныяктары төрээн партиязының съездизин төлептиг чедишкиннер-биле, конгуг эки өредилге-биле уткуур дээш күженнишкинниг ажылды чорудун турар. Чоокта чаа болуп эткен ВЛКСМ Тыва обкомунуң VII пленумунга «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле республиканың комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Анаа илеткел кылган ВЛКСМ обкомунуң ийги секретары **С. С. Ондар** болгаш санал берген эштер бо чугула айтырыгга холбаштыр бүгү талалыг, принципиалдыг чугаалары кылган.

— СЭКП-ниң XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр хүндүлүг эрге дээш ВЛКСМ ТК-ның чарааны массалыг социалистиг чарышта мун-мун ооллар, кыстар даара туттунган—деп, эш С. С. Ондар илеткелиниң өгезинге демдеглээн. Ол чаршка он-он комсомолчу-аныяктар коллективтери, мун-мун ооллар, кыстар идепкейлиг киржип, бедик көргүзүглерни чедип ап турарын илеткелни болгаш санал берген эштер чижектер-биле көргүскен.

Партия органнарының үлүг-талазы-биле ажыл-агыйжы сорулгаларны болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын шинчилеп талазы-биле чаршкиннерни дээш комсомолдуң Танды база Бии-Хем район организациялары чоокта чаа ВЛКСМ ТК-ның шилчир Кызыл туктары-биле шаңнаткылаан.

Кайда-ла аныяктар коллективтерни партия организациялары биилиг удуртуп турар болдур, оларда ажыл-херек таарымчалыг, көргүзүглер бедик болуру чугаажок. Пленумга ынчыг коллективтерни чугаарал-биле аалаан. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-баран фермазының, Кызылда № 1 АТБ-де эш Шамарин удуртқан чолаачылар бригадазының № 48 тудуг эргелелинде эш Бизяева удуртқан шеверлекчилер бригадазының, Кызыл-Мажалыкта «Колос» магазинниң комсомолчу-аныяктарының коллективтери бо чылдың бирги чартышында социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, ВЛКСМ обкомунуң болгаш күш-ажылдың хоочуннарының чөвүлелиниң шилчир Кызыл туктары-биле шаңнаткылаан.

Аныяк мурнакчыларның арызында беш чылды хуусаа бетинде күүседипкен, шаг-үеин мурнап турар, өзүлүг гвардейжилер эвээш эвес. Бии-Хемде «Сельхозтехника» салбырында чолаачы Виктор Титов, Кызылда дааранылга фабриказының дааранылыкчызы Светлана Ховалыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Ондар Аяк-Хээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң сакманшиги Евдокия Сат болгаш оон-даа өскелер Тиилелге Тугунуң чаныга чурукка тыртпырар бедик аллардыг болганнар.

Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде М. Сафронова, Е. Бизяева, Р. Григорович удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадалары доозукчу чылдың планын хуусаа бетинде, декабрь 5-те доозкаш, ону СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы белек кылдыр рапорттаарын хүлээнгеннер. Ол шыкаш ыдыг бедиткен хүлээлгелери «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, С. К. Тока аттыг, «Өөк» совхозтарының, Мөнгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң аныяктар коллективтери алганнар.

Амгы үеде көдээ ажылагыйның өн чугула кампаниялары — мал чеминиң белеткелинде, дужурт ажаал алышкынында чарышты калбарттышаан, аныяктар база-ла улуг күш боон турар. Чүгле мал чеминиң белеткелинде безин комсомолчу-аныяктарының 120 коллективи ажылдап турар. Оларның хөй-хөйү, ылаңгыя көдээ ажыл-агыйның Тандыда Дуржулга станциязында В. Д. Евсеенконуң, «Бүрен» совхозта Э. Сувактың удуртқаны болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтер шудургу ажылдап, багай эвес чедишкиннерни чедип алган.

Оон-биле кады партияның съездизин төлептиг уткуур төлээде, ажыл-агыйжы сорулгаларны шинтпирлээринге комсомолчуларының болгаш аныяктарның киржилгезин улам идепкейжидери, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле ажылдың бүгү хевирлерин улам күштелдирери, комсомол организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидери эргежок чугула дээрзин илеткелчи болгаш санал берген эштер демдеглээн. Чамдык эки талалар-биле чергелештир чедир шинтпирлевээн айтырыглар хөй.

ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары **Е. Воронцовтуң** чугаалааны-биле алырга СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурунуң шалыпчы эзлээнде турупкан аныяктар коллективтери хоорайда хөй. Чижээ, республика типографиязының аныяктары беш чылды бо чылдың ноябрь 1-де доозарын аазап турар. Ынчалзажок хоорайның бүдүрүлгелериндe ай санында үш үүс хире аныяк кижилер планныг даалганы күүседипейн турар, күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, ооллар болгаш кыстарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылда улуг четпестер бар. Ол четпестерни чайладыр дээш комсомол хоорксму, эге организациялар ажылдың чаа-чаа хевирлерин тып, аныяк кижилерниң түс-түс онзагай байдалын барымдаалап, шудурсу ажылды чорудар апаар дээрзин ол түңнелинде чугаалаан.

Ыраккы Тожуның аныяк малчын-ивижилери, анчылары болгаш Ырбанның ыяш белеткекчилери СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш канчаар күженнишкинниг ажылдап турарын ВЛКСМ Тожу райкомунуң бирги секретары **Т. Парчин** дыңнаткан. «Комсомолчу бүрүзү бүдүрүлге планын канчаар күүседип турарыл» деп айтырыглыг комсомол хуралдарын эрттиргилээн. Олар ажыл-херек дээш комсомолчуларның харысалгазын белидиринге дузалааның ол чугаалаан.

— Аныяк ооллар, кыс бүрүзүнүң съездизге уткуштур планныг онааланы күүседириннге шалыпчы күш-ажылдан аңгыда, оларның түс-түс онзагай байдалын барымдаалап ажылдаары, оларга эвилеп-эллек хамаарылга эргежок чугула. Бистин бригадавыска профтехучилище доозкаш келген аныяк кыстарга баштайгы хүнерден-не ыныг байдалды тургузарын оралдажып турар бис—деп, Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде штукатуржулар-малярлар бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советинин депутаты **М. В. Сафронова** саналының өгезинде чугаалаан. Аныяк кижилерни ажылчын чоргааралга, коллективтиг чоруукка кижизидери — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериннге, сагылга-чуруму быжыглаарынга дузалаар, олар дуржулга шиңгээдип алырынга дагдыныкчыларның ажылынын улуг ужур-дузалын ол демдеглээн, бо айтырыгларже комсомол организациялары кичээнгейни кошкатпазын ол сүмелээн.

— Чалыы назынның хоорайы — Ак-Довурактың чүс-чүс ооллары, кыстары съезд мурнунуң күш-ажылчы эзлээнде турупкан — деп, ында ВЛКСМ комитединиң секретары **Н. Савин** чугаазының өгезинде дыңнаткан. Хоорайның партия организациязының удуртулгазы-биле ак-довуракчылар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги ээлчээниң тудуун доозарын кол сорулга кылдыр салган. Республиканың комсомолу бо тудугже бүгү районнардан төлээлекчилерни чоруткан. Ынчалзажок тудуг талазы-биле чамдык эштерниң мергежилиниң четвезинден 120 хире аныяк тудугжулар планныг даалгазын күүседип шыдавайн турар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму ам-даа кошкак. Чамдык комсомол организациялары бо чугула тудугга ажылдаары-биле төлеп чок кижилерге путевка бергеш чорудуптар таварылгалар бар. Чижээ, Бии-Хемден келген 25 кижиниң хөй нуруузу дедир чоруй барганын ол шугүмчүлээн. Комбинаттың ийги ээлчээниң тудуунун доозулганынын дугайын съездиниң ажыттынар хүнүнде рапорттаар чүве төлээде, бо чугула ажыл-херекке комсомол эң идепкейлиг киржип, хүн бүрү дээштиг дузаны чедирер дээрзин пленумга чугулаап демдеглээн.

Аныяк кижилерниң эртем билиг, мергежили бедик болган тудум-ны, оларның бүдүрүлгечи көргүзүү бедик, сагылга-чуруму быжыг болур. Ынчангаш съездиге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр хүндүлүг эргени чедип алырда шалыпчы күш-ажылдан аңгыда, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң, оларның бүгү-ниити оргумак өредилгезиниң, ылаңгыя оларны марксизчи-ленинчи үзел-бодалга кижизидериниң чугула чепсээ — политиктиг өредилгениң деңнелин бедидериниң айтырыглары чугула черни эзлээр. Пленумга бо дугайынче базы улуг кичээнгей салдыган. Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Таңды, Тожу, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның комсомол организациялары ол айтырыглардже кошкак кичээнгей салып турарын айткан.

Комсомол организацияларынып талазындан аныяк кижилерниң ажыл-чаңын эртем-билиниг, арга-мергежилин, оларның онзагай байдалын барымдаалаан ажылды эвээш-чорудун турарындан оларның аразында арагалаар, хулиганнаар, корум-чурум үрээр чамдык кижилер ам-даа бар боп үргүлчүлевишаан.

Пленумга ВЛКСМ райкомнарының бирги секретарылары: Чөөн-Хемчиктиң — **М. Ондар**, Бии-Хемниң — **А. Серен**, ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң ийги секретары **Д. Дамдын**, Кызылда № 1 АТБ-де комсомол комитединиң секретары **В. Сидеев** база санаалдар берген. Олар база-ла боттарының чугааларында төрээн партиязының съездизин төлептиг уткуур дээш аныяк өскеннерниң патриоттуг күзел-чүткүлүн илереткеннер.

Ынчалзажок чамдык эштерниң саналдары чидиг шүүмчүлелдер, ханы анализтер болгаш тодаргай саналдар эвээш болгаш боттарының отчеттары хевирлиг болганын айтыр херек.

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның докладын ажыл-чорудулгага хажык чокка удуртулга болдургаш, ол төөгүлүг чугула болуушкунга холбашкыр сорулгаларны болгаш комсомол органнарының ажылында четпестерни ажыладырынче утланган хемчегларни айыткан докладды пленумга хүлээп алган.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин** чүве чугаалаан, пленумга чугаалажып турар ол айтырыгның чугулазын онзалап демдеглээн. Партияның съездизинге уткуштур бүгү улустуң чарыжы чер болганда калбарганын, кандыг-даа ажыл-херекке партияның область организациязының кезээде дайынчы дузалакчызы комсомол болуп келгенин ол айыткан. Үлетпүрде, тудугда болгаш көдээ ажылагыйда эң чугула айтырыгларны шинтпирлээринге комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгезин улам идепкейжидериче комсомол организацияларының кичээнгейин ол угландырган. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги ээлчээниң тудуунче ам-даа 500 кижини кемей чорударының, ниитиниң малынга чем белеткелинде, дужурт ажаалазында аныяктар звеноларының, бригадаларының ажылын үргүлчүлеп, быжыглаар талазы-биле сорулгаларны комсомол органнарының мурнунга салган. Оон ынай эш Ширшин аныяктарның күш-ажылчы, коммунистиг кижизидилгезиниң база комсомол организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни утландырган.

С. ШОЙГУ.

«Шыныың» тускай корреспондентизи.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ПОЧТА ХАРЫЛЗААЗЫН УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга «Тыва АССР-де почта харылзаазының байдалының болгаш ону улам ыдай хөгжүдер дугайында» республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың август 19-тағы докладаалының күүсединнип турарының дугайын чоокта чаа чугаалажып көрген.

Республиканың ажылчы чоннарын почта харылзаазы-биле хандырарынга хооркүүском, райкүүскомнар болгаш Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели 1973—1975 чылларда чамдык ажылларны кылганын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Республикада харылзааның чаа 5 салбырлары ажыттынган, почта маршрудунуң хемчээли узаан. Солуннар болгаш чаагаа, бижиктер харылзааның район белдирлеринге болгаш салбырларынга, Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш Бии-Хем районнарда—хойжулар турлагларынга, фермаларга болгаш бригадаларга чогуур үезинде чедип турар. Тарифтиг орулгалар планы чыл санында күүсединнип турар.

Моон-биле чергелештир почта харылзаазын хөгжүдер талазы-биле ажылда шыңгыы четпестер бар деп Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Көдээ чоңга харылзааның ачы-дузазын бажыңнарынга барып чедирер арга кошкак шиңгээдип алдынып турар. Почта чедирилгелериниң болгаш чагыылгаларның саадан кээп турарының дугайында хомудалдар үзүлбейн турар.

Харылзаа черлериниде бүдүрүлге чорудулгаларын механизаставры багай шиңгээттинип турар. Элээн хөй харылзаа черлери эт-херексел-биле хандыртынмаан. Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде докладаалының харылзаа черлериниге таарышпас ораи-бажыңнарны солуур дугайын айыткан кезээн чамдык райкүүскомнар болгаш Кызыл хооркүүском чедир күүсеттээн. Оон түңнелинде солуур азы алгылар ужурлуг 23 тудуглардан 1973—1975 чылларда чүгле 6-зы алгыттынган. Сарыг-Сеп суурда районуң харылзаа белдириниң бажыңы кончуг оожум темпилиг туттунуп турар.

Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш чамдык өске-даа районнарда солуунарны, чагаа, бижиктерни болгаш өске-даа чедирилгелерни фермаларга, бригадаларга болгаш хойжулар коданнарынга улуг саадаашкын-биле чедирип турар. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем райкүүскомнар, Кызыл хооркүүском кудумчулар аттарын, бажыңнар дугаарларын, херимнер иштин чыдыларын, чурумчуларын багай боттандырын турарындан почта чедирилгезинге шаптыктар таваржып турар. Чамдык райкүүскомнар, хооркүүском харылзаа ажылдакчыларын шилип алырынга, оларны чуртталга черлери-биле, уруглар албан черлеринге олуттар-биле хандырарынга харылзаа албан черлеринге боттуг дуза чедирбейн турар.

Республикага почта харылзаазын улам хөгжүдер талазы-биле Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан докладаалын күүседип турарында бар четпестерни ларый чайладыр талазы-биле боттуг немелде хемчеглерни алырын республикада Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинге, хамаарылгалыг министерстволарга болгаш ведомстволарга, райкүүскомнарга болгаш хооркүүскомга дагзып турар докладды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

«Тыва тудуг» трестиң № 4 болгаш 42 тудуг участоктарының тудугжулары алдан өгбүле чурттаар чуртталга бажыңының тудуунда шеверлел ажылдарын ,шалыпкын чорудуп турарлар. Бо тудуг ажылчыннарының ортузунда чарыш калбарган. Партияның XXV съездизинге турасказтаан социалистиг чарыштың мурнуу өдуруунда Зинаида Сааның комсомолчу-аныяктар бригадазының шеверлекчилери чоруп турар. Оларның аразында Ооржак Артык-кыс, Дарья Достак-оол болгаш өскелер-даа шеверлел ажылдарын эң-ие бедик шынарлыг кылдыр кылып турарлар.

ЧУРУКТА: шеверлекчилер Зинаида Саая биле Артык-кыс Ооржак.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Эртенги сериинде

Хойжу Шивит-Доржу шагда-ла, чайгы даң мөңгүнелдир хаваалан олурдала, тура халаан. Кодан хоюн агы-каңгылыг, изиг оттуг одарже кадарып үнген. Хойжу Алексей Шивит-Доржу Ак-Кара-Сугда чайлаанның үстүү дужунда борбак тей кырында олур. Ынчан аңаа чеде бердим. Ол тейниң арты-иштин долгандыр арбын хою чаптылып оттап чор...

Хойжунуң чымыштыг ижи-биле холбашкан баштайгы хүнүнден бээр 11 чылдар эрткен. Бо аразында соок кышты, когурумнуг часты, каан халыын изиг чайны чаңгыс эвес удаа көрген. Ынчалза-даа бодунга таварышкан бергелерни быжыг туруштуу-биле ажып эртип келген.

— Хойнуң эки оттаар үези бо болдур ийин—дээш, ол уламчылады:— Малчын кижи онаашкан херээнге харыысалгалыг, кызымак болур болза, чыл бүрүде эки түңнелди чедип ап болур. Мээң ажыктан чажыдым ол-дур. Оон өске биладимес кандыг-даа чүве чок.

Хойжунуң ол бодалы чоптуг. Ол чыл санында-ла бедик көргүзүглерни үүле кызымак күш-ажылдың түңнелинде чедип ап келген. Бо чылгы көргүзүүнүн дугайында ол мынча диди:

— Кырый берген хойлар чүве. Ынчангаш кыштан бергеден аштылар. А мен кызып-кылайын турган, болариның баш санын хоратпайн турган, чүс хойдан-на 98 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алдым. Улгаткан хойлардан ынча хураган, 2,5 кг дүк кыргып алыры белен эвес болдур ийин. Маңаа мергежил херек апаар.

Хүн биче дүүш четкелек чорда, кадарчыныңт хойлары девээлиг арыгже кирип келди. Малчын амгы үеде кыштаанның үүрмек септелгезин кылгаш, сиген кезилдезинге киргеш, 15 тонна сигениниң 7 тонназын кезип, белеткээн болду. Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу Алексей Шивит-Доржу бодунуң эрес-шудургу күш-ажылы-биле ниитиниң малын ынчаар азырап, өстүрүп чоруур.

Н. ДАМДЫН.

ТУРАН ФЕРМАЗЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Бо чылдың эгезинде «Кызыл тарзачын» совхозтуң Туран фермазының мурнакчы бызаа ажаакчылары эки ажылдааннар. Бызааларда чаңгыс-даа чидириг чок. Чылдың эгезинден бээр хонукта немелде деңзи ортумаа-биле 700—800 грамм болуп турар.

Ынчангаш Туран фермазының бызаа ажаар талазы-биле мурнакчы дуржулгазынга хамаарышкан үүлдерни маңаа чыдыдып, оларның канчаар ажылдап турарын тайылбырлаан.

ИНЕКТИ СООЛДУРАРЫ

Туран фермазының ажылы-дуржулгазында ажыктыг үүлдер хөй. Бызааларны чажыдан улуг инек болгуже хайгаарап өстүрери бызаа ажаакчыларының канчаар ажылдаарындан хамааржыр.

— Эки бызаа, эки шынарлыг мал өстүрүп алырый үүле чаш бызаа төрүттүнген соонда эвес, харын оон ырак мурнунда малдың эдерилгезинден эгелээр херек—деп, малчыннар чугаалап турар. Ферманың дуржулгазының кол-кол хемчеглери: инектерниң болган бугаларының чемгерилгезин, ажаалгазын шын тургузып тургаш, оларны эдерилгеге эки белеткен тургаш, өй-шаанда эдериштиргеш, боос инектерни чогуур өйүнде соолдуруп, чемгерилгезин, ажаалгазын шын тургузары, а бызаа төрүттүнгенде, ону сүт-биле, оон соонда чемнер-биле шын чемгерери чугула.

Туран фермазында, инектер бызаалаарының мурнунда колдуунда 40—60 хире хонук бурунгаар оларны соолдуруп турар. Деңгели кошкак, сүттүг инектерни соолдурары 10—15 хонук үргүлчүлээр. Боос, ылаңгыя продуктулуг инектерни соолдурарын озалдалыр болза, дараазында саалда үезинде инектиң сүт продукциязынга, бызаазының өзүлдезинге багай салдарлыг болур. Фермада инектерниң эдерилгеге кирген үезин эдерилге журналынга бижип алгаш, оон кажан бызааларын календарь өзүгаар билип ап турарлар.

САГБАЙН ТУРАР ИНЕКТЕРНИ ЧЕМГЕРЕРИ

Боос инектерни соолдурган соонда, чемгерилгезин эки чорударын малчыннар угаадын турар. Ол үеде инек бүрүзүнге хонукта 8—10 кг эки шынарлыг сиген, 10—15 кг силос болгаш 1—1,5 кг концентратты бээр. Минералдыг немелде чем: 50 грамм дус, 40 грамм чугай. Сигениң шынары багай болган азы хөй савац-биле чемгерер ужур таварышканда, оларны бус-биле чымчадып, амдан киирип бээр. Бо—боос инектерни тургузу азырап турар үезиниң чемгерилгези-дир.

Чайгы үеде инектерни эки одарладырын, минералдыг чемнерни өй-шаанда бээрин фермада көрген. Сагбайн турар боос инектерни кыжын хүнүнде 2 шак иштинде ажаарладыры ажыктыг. Агаарладырын бызааларының мурнунда 2—3 хонук бурунгаар соксадыры чугула деп турар. Боос инектерни аяс хүннерде үр үе иштинде селгүүстелир чорук организмге Д витаминниг тыптырынга дузалаар. Чемнерниң иштинден минералдыг бүдүмелдерни боос инектиң кайы хире шингээдип ап турарындан бызааның организминиң өй-тавында, бирги ээлчегде, оон сөөгүнүң таарымчалыг өзүлдези хамааржыр.

ИНЕКТИ ТӨРҮДЕР САЛБЫРЖЕ ШИЛЧИДЕРИ

Туран фермазында инек төрүдер тускай кажаа бар. Ында арыг-шевер, өй-тавында чылыг. Ферманың дуржулгазындан алырга, инекти бызааларынга белеткээрин 8—10 хонук бурунгаар эгелээр. Төрүүр салбырже инекти чорударда, ону арыглап, аштаар. Чем рационундан силос, концентраттарны казып каапкаш, эки шынарлыг сигенни чиир шаа-биле бээр, инек төрүүр салбырга доктаамал дежурныйлаашкын турар. Бызааларр деп барган инектиң магабодун арыглап-аштаар, чыдынга арыг, кылын саваңдан дежекти салыр.

БЫЗААНЫ ХҮЛЕЭП АЛЫРЫ БАЗА АЖААРЫ

Инек төрүп турар үеде арыг саваң, шоодай, чылыг суг, аржыыл белеткеп алыр. Бызаа баштай арыг саваң кырынга барып дужер. Бир эвес хиннн үзүлбээн болза, ону хачы-биле бызааның иштинден 10 хире сантиметр черден одура кескеш, иод-биле чаап каар. Инек брушеллез азы туберкулезтан зарбаан болза, бызаазын чылгаттырар. Оон соонда саваң азы өске-даа арыг материал-биле бызааны кургадыр чодар.

Иезинге бызааны чылгаттырарга, бызаанын кежиниң хеңзиг бичин үттери арылаттынар, оон-биле даа эргилиишкини дыңзыыр. Мону үүле «Кызыл тарзачын» совхозтан эвес, харын-даа өске ажыл-агыйлардан көрүп болур.

Профилактория — чаш бызаалар төрүттүнген соонда 15—20 хонук иштинде турар салбыр-дыр, оон соонда бызаачы оортан үндүргеш, ниити бызаа кажаазыныг шилчидер. Бир эвес инек төрүүр кажаадан профилактория ыракта турар болза, соок үеде бызааны ынаар аппаарда экидир ораап, чылыглап алыр. Туран фермазында профилактория инек төрүүр кажаа-биле кожа.

Профилакторияже ында ажылдап турарлардан өске кижилериниң кирери хоруглуг. Бызааларны дезинфексилээн арыг клеткаларга тургузар. Туран фермазында узуну 1,2—1,4 метр, калбаа болгаш бедин 1-1 метр хемчээллиг клеткалар бар. Оларның ханазы шаараш. Шааралтарының аразы 5—8 сантиметр. Оларның профилакториязы кезээде арыг, кургаг, агаарлыг, доктаамал 6—8 градус чылыг. Бир бызаага 3—3,5 кг хире онаажыр кургаг саваңны клеткя иштинге үргүлчү чадар.

Чаш бызааларны деңзилээш, шола ат берип, дугаарлаар.

АА СҮТ-БИЛЕ БЫЗААЛАРНЫ ЧЕМГЕРЕРИ

Аа сүт чаа төрүттүнген бызааларга барык солуттунмас эки чем. Чүге дээрге ол сүт состав талазы-биле онза. Ында 20 хуу хире белок бар, а анаа сүтте белок үүле 3—4 хуу. Ла сүтте минералдыг чемнер анаа сүттүүнден ийн катап хөй. Ол — өзүлдеге дузалаар. Малды рахит аарыындан камгалаар А, Д витаминнер аа сүтте беш катап хөй.

Аа сүтте камгалалдың тускай бүдүмелдери база бар. Олар янзы-бүрү аарыглардан организмни камгалап турар.

Бызаа төрүттүген соонда, баштайгы шактарында, эмискик-биле эмзирери кончуг чугула деп, Туран фермазында санап турар.

Бызаа ажаакчызы Екатерина Бичен баштайгы 5—6 хонук иштинде бызаага аа сүттү хүнде 4—5 катап, чемгерер саанда 0,5-тен 0,8 кг кылдыр, а оон соонда 1,5 кг чедир бээр. Аа сүттү колдуунда бызааның ижер шаа-биле берип турар. Ынчалза-даа хоптактаныр эмер бызааларга ону өйлеп бээри чугула.

Бызааны 15-тен эвээш эвес хонук иштинде иезиниң сүүдүбиле чемгерери чугула дээрзин дуржулга көргүскен. Бир эвес иезиниң сүүдү эвээш болза, өске кадык инектиң сүүдү-биле ону чемгерип болур. Бызаага сүттү сактаан дораан бээри эргежок чугула, бир эвес сүт сөөй берген болза ону 36—38 градус чедир чылыткаш бээр херек.

Бызаа төрүттүген соонда беш, сүт ижирткен соонда бир шак хире болгаш хайындырган 36—38 градус сугну ижиртип болур.

КЫЛЫМАЛ СҮТ

Саап алган сүттү камнаар сорулга-биле кылымал сүттү белеткеп, ону ажыглап турарын айтыры чугула. Туран фермазында кылымал сүттү белеткээриниң аргазын, ону кылырынга кирер үүлдериниң нормазын деңзылап бижээш, кызыл-булуниуң ханазында аскылап каан. Бир тонна кылымал сүттү белеткээринге кирер үүлдери бо-дур: суук сиген хандызы 55 кг, тырткан сүт—200 кг, кызыл-тас далганы—140 кг, чочак-тараа далганы—60 кг, биомицин—6 кг, балык үзү—2 кг, хлорлуг кобальт—0,10 грамм, демир купорозу—0,20 грамм, 5 хуулуг иод хаңзыды—0,50 грамм, дус—0,8 кг. Бо бүгү чемнер эки холужуп хайындыртынган соонда 33—36 градус чылыг турда, кылымал сүттү бызааларга бээр. Бызааларны эки өстүреринге эртем-даа, практика-даа талазы-биле кол чугула үүлдер үү болурул? Бызааларны азырап, өстүреринин кол сорулгазы — хөй сүттү, эттти бээр, бедик продуктулуг мал кыллыр доруктуурары болур.

Кыжын, чайын малдың чиир чемнеринге микроэлементилер, витаминнер четпес апаар. Витаминн четчелештирер төлээде, чем рационунуга хөй витаминнг чемнерни немээр херек.

БЫЗАА 6 АЙЛЫЫНГА ЧЕДИР

Бызааны сүт-биле азырааргда, малчыннарның практиказы-биле алырга, бызаага 6 ай иштинде чалаң сүттү 180-ден 500 кг чедир, тырткан сүттү 200-тен 1700 кг чедир тус-тус черлериниң байдалын көрүп бээр. Схемаларга хонукта немежир деңзизин база янзы-бүрү чемнерни (концентрат, силос, сиген, сүт) ажыглаарынга хамаарыштыр 6 ай назылынга чедир бир бызаага бээр чемнерни плаанап турар.

Бызааларга биичизиндей-не бөлүүн база шыктыг чемнерни хөйнү чидиртип өөредирге, чем хайындырар органнарының сайыраарынга дузалаар. Ол чорук мал улгазы бергеш-даа ыдыг чемнерни хөйнү чип, эки сиңиреринге ажыктыг. Оон ачызы-биле мал эки өзүп сайыраар, бедик продуктуну бээр болгаш концентраттыг чемнерни эвээшти чарыгдаар арганы бээр.

Сигениниң демчээлин схемаларга чижек кылдыр көргүзер, үүге дээрге, сигениң шынарынга хамаарыштыр бызааларның ону чиринин хемчээли дыка аңы. Туран фермазында сигенни бызааның чиир шаа-биле бээр болза эки деп турар, ынчалза-даа бызааның сигенни чип турарын үргүлчү хайгаарап көрбүшаан, оон деңзизин барымдаалап бээр.

Тырткан болгаш тыртпаан сүт-биле бызааларны чемгереринин үргүлчүлээшкини оларның мөзу-шынарынга хамаарыштыр дыка ылгалдыг болур.

Схеманы ажыглаарда ферманың бызаа ажаакчылары бызааларның иннти байдалын өөренип көрүп турган, чамдык үеларде оларның чем нормазын көвүдеп-даа, кызыыпдаа турар. Хүн бүрүде, ол-ла шактарында, бызааларга сүттү ижиртир. Эргилээш, ажаан сүт-биле бызаа чемгерип черле болбас.

ОДАРГА АЖААЛДА

Бызааларны оларга шын ажаап тургузар болза, чемнерни камныг чарыгдаан тургаш, бедик немелде деңзини чедип ап, кадык, шынарлак инек малдарны өстүрүп болурун Туран фермазының практиказы көргүскен. Бызааларны хүн иштинде ажык арыг оларга тургузарга, янзы-бүрү аарыгларга оларның организминиң удурланышкыны улгалыр. Эки шынарлыг алак болгаш клевер колдаан оттуг эки одарларга бызаалар 4—5 ай назылдан эгелээш, немелде чем чокка безин хонукта ортумаа-биле 550—750 грамм деңзини бере бээр, а чамдыкта оон-даа дээре болгулаарын Туран фермазының бызаа ажаакчылары көргүскен.

Бир эвес хонукта ыдыг деңзини чедип албайн турар болза, бызааларны концентраттар-биле, иогаан сиген-биле немей чемгерер. Ол немелде чем чеже вегеттиниң турарын билип алырда, планда алдынган немелде деңзини херек кырында алдынган деңзи-биле дөмейлеп көөр. Ынчангаш бызааларны ай санында деңзилеп турар. Бир эвес кыс бызаа 9—10 ай назылында одарга тура 600 грамм немелде деңзи бээр тургаш, үүле 300 граммны берип турар болза, четпейн турар 300 граммны алыр төлээде, немелде чем кылдыр хонукта 1 кг концентратты азы 3—5 кг иогаан сиген-биле 0,5 кг концентратты бызаага бээр. Алды ай чедир назылыг бызааларга чайын кыры шывыглыг кажаа азы сери кылып бээр. Бызааларның чайгы ыдыг кажаалары Туран фермазында бар. Ыдыг кажааларның иштинде чем каап бээр деспилерлиг (кормушкаларгы) болгаш сүт база сүт чылыдар кочаалдыг. Ол кажаалар чанында бызаа агаарлап, дыштанар делгем кажаа база бар.

ОЗУЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ

Бызаа төрүттүнгеш, кургаары билек, баштай ыяавыла деңзилээр. Бызааларны 6 ай чедир ай санында, а оон соонда 9, 12 болгаш 18 айлыындa деңзилээр. Бызааларны чайлагдан үндүрерде база чайлагже эккээрде, кыжын тургузу азыралче кииферде ыяап-ла деңзилээр. Бир эвес бызаа хонукта немешее чогуур планныг деңзизин бербейн турар болза, оларның чемгерилгезин эки-ажыдер болгаш одарлаашкынының шын чоруп турарын, хүн чурумун сагын турарын хынаар.

Аныяк малдарны ай санында, ол-ла үезинде, чемгереринің-болгаш суттарарының мурнунда деңзилээр.

15—20 хонган бызааларны профилакториядан ниити бызаа ажаакчыларынга дужаап бээр. А ол бызаа ажаакчызы бызааларны сүт эмер үезиниң тончузунге чедир, тодаргайларга, 6 айлыынга чедир ажаар болгаш оон соонда оларны молдургалар болүүнче шилчидер. 30—60 молдургаларлыг болуктерни 22—24 айлыынга чедир ажаары-биле бызаа ажаакчызынга азы инек кадарчызынга быжыглаар. Ыдыг назылыг хунан инектерни аңылап кадарар болгаш эдерилгеге киирерин чоорту белеткээр.

Аныяк малдарны бир назыхар бөлүүнден өске бөлүүнче шилчидерде, ыяап-ла деңзилээр. Деңзилээшкинниң болгаш дамчыдып бээриниң дугайында акт тургузар, ол актыны ажыл-агыйның бухгалтерия черинге шыгжап, кадагалаар.

Туран фермазының мурнакчы бызаа ажаакчыларының дужулгазының дугайы мындыг-дыр. Бо дужулганы нептередир талазы-биле ажылагыйларның удуртукчулары өөреним көрзе чогуур.

С. БИМБИН,

Тываның Көдээ ажыл-агый дужулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы.

№ 48 тудуг эргелелинде Мэрия Васильевна Сафроновага баштаткан бригаданың күш-ажылчы ат-алдары улуг. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы болур ол комсомолчуаныяктар бригадазы ай санында-ла планныг онаалдаларны 110—115 хуу күүседип турар. Бригаданың кежигүнү, разрядтыг маляр, комсомолчу Зинаида Ховалчик шалыпчы ажылдап турар. Ажылга ак сеткилдиг чоруу дээш аңаа эргелелдиң хүндүлел бижиктерин чаңгыс эвес удаа тывыскан.

ЧУРУКТА: З. Ховалчик ажыл чапсарының үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХООЧУННУҢ ҮЛЕГЕРИ

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези — республика типографиязынга кире бээрге, мурнакчыларның хөрек-чуруктары чүнү-даа мурнай көстүп келир. Бүдүрүлгениң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи коммунист Дмитрий Митрофанович Муренковтуң хүлүмзүрүп орар чуруу ында база бар.

25 чыл бурунгаар эш Муренков ол бүдүрүлгеге ажылдап кирген. Чурук-хептен кыдыр шехте амга чедир ажылдап турар. Ажылдап келген чылдарының дургузунда бүдүрүлге плайын үргүлчү-ле 100 хуудан кудулатпайн келген. Ажыл-ишчи Дмитрий Митрофановичиниң коллектив 40 ажыг катап шаңнал-макталга хиирген.

— Бистиң коллективте орус, башкир, тыва, хакас, украин дээш хөй национальдыг кижилер чаңгыс нениң төллери дег ажылдап, чурттап турар бис. Коллектив кежигүннери тоску беш чылдың досзукчу чылында алган социалистиг хүлээгевисти чогуур үезиниде күүседир дээш күжениишкиниг ажылдап, онаашкан ажылывыстың харысалгалын быжыг-биле медереп билип турар бис. Партияның ам болур ээлчеглиг XXV съездизинге төлептиг белекти сөңээр дээш ажылдап, бүгү-ле күжүвүстү, билиг-мергежиливисти ындар салып турар бис—деп, дуржулгалыг ажылчын чугаалады. Бо бүдүрүлгеге 25 ажыг чыл ажылдап келген үезинде Дмитрий Митрофанович эш-оорунуң, коллективтиң удуртулгазының хүндүткелин чаалап ап, болуның билиг-мергежилин доктаамал бедидип, даандырган ажыл хөрээн ак сеткилдиг күүседип келген. «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солунларда хүн бүрүде парлаттынып турар чуруктарны эки шынарлыг кылып турар мастериң бирээзи эш Муренковтуң кызымак ажылын ол цехтиң мастери Геннадий Горбунов мактады.

Ам кэш-ла хонгаш, коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгезиниң—республика типографиязының 50 чыл ою болур. Аңаа күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш Дмитрий Митрофанович бо хүннерде эрестиг ажылдап турар. Июль айның бүдүрүлге плайын ол 105 хуу күүсеткеш, бүдүрүлгениң мурнакчыларының олуруун баштай берген. Ам августуң бүдүрүлге плайын күүседириниң кырында келген. Партияның XXV съездизинге күш-ажылчы төлептиг белектер-биле ужуражыр дээш коллективте аныяк ажылчыннар ортузунга улуг ажылды бүдүрүлгениң хоочуну, коммунист эш Муренков чорудуп турар. Хүнде кылыр ажыл нормазын 115 хуудан кудулатпайн, коллектив кежигүннериниге үлегер-чижээн ол көргүзүп турар.

О. ОПЕЕН.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

Эрткен неделяда Португалияның политиктиг байдалы нарын болгаш дүшкүүрлүг болбушаан турган. Революцияның болгаш реакцияның күштериниң аразында демисел улам шыңгыыраан. Чуртта демократтыг чаартылгаларны болдурбазынче түткүп турар барыын үзелдиг бөлүктериниң удур шаап халдаашкыны улам күштелген. Коммунистиг партияның чер-чер организацияларының бажыңнарынче фашистиг идегеттериниң дээрбечи өзүбиле халдаашкыны калбаргаи: чурттуң соңгу районнарынга бооп турган ындыг халдаашкыннар ам төп болгаш мурнуу районнарда база нептерээн. Реаксылыг бөлүктер биле депшилгелиг күштер аразында сегиржип алышкыннар улам-на дошкуураан. Фашистиг идегеттериң шаап халдаашкыннарындан мурнунда кижилер түгле чүс-чүзү-биле балыгланып турганнар. А эрткен неделяда элээн каш кижи өлүрткен.

Реакция Чепсектиг күштер шимчээшкинин сандарадыр дээш политиктиг кажарлаашкынын база күштелдирген. Чижээ, бодунуң агентилери болур социалистиг партияның чамдык ажылдакчыларын болгаш «Антуниша бөлүүнүң» офицерлерин ажылган алгаш, реаксылыг идегеттер Соңгу шериг округунуң командылакчызы бригада генералы Э. Курвашуну албан хүлээлгезинден хостаарын чедип алган. Ол генерал 1974 чылдың апрель 25-тиң революциязының эң идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи бооп, Португалияның соңгу чүгүнде контрреволюстуг бөлүктерге удур шиитпирлиг демисежип турган.

Реаксылыг идегеттер ол бүгү-биле чергелештир экономиканы сандарадып, божаңнадыр дээш үүлгедиишкиннерин база идепкейжиткен. Олар чили фашистериниң дуржулгазын ажыгдап алгаш, Португалияның ажыл-агыйжы амыдыралын сандарадырын ораладжып, контрреволюстуг эргилде кылырынга таарымчалыг байдалды чедип алырын күзеп турар.

Ынчалза-даа Португалияда демократтыг болгаш депшилгелиг чаартыышкыннарже шимчээшкин үргүлчүлевишаан. Васку Гонсалвишке баштаткан чазак эрткен неделяда ажылчы массаларның эрге-ажыктарын ёзугаар элээн каш чугула хемчегларни алган.

Чижээ, чер реформазын боттандырын чорударынга база бир базым кылдынган— ажыглаттынмайн, аңаа чыдар черлерни тараачыннарга дамчыдып бээр дугайында доктаалды хүлээп алган. Ол—чер ээзи помещиктерге шыңгыы согуг болган.

Чаңгыс аай профэвилел төвү Интерсиндикалдың кыйгырыын ёзугаар Лиссабонга августуң 19-та кылган ажылчы чоннарның ажыл соксадыышкыны баа-аа демократтыг күштериниң узуг чедиишкини болган. Ол ажыл соксадыышкыны чазакты деткиринің болгаш реаксылыг идегеттериниң үүлгедиишкиннерге удурланырының демдээ болган. Ол ышкаш португал вайысылалдың августуң 20-де массалыг чыскаалы база чедиишкиниг эрткен. Аңаа 100 муң ажыг кижи киришкен. Португалияның солуннарының бижээни-биле алырга, ол дээрге 1947 чылдың Май бириниң чыскаалдарының соонда демократтыг күштериниң эң улуг чыскаалы болган.

Бо факт-барымдааларны алган көөрге, чурттуң буруңгаар депшилгелиг демократтыг күштериниң улам сырый катгыжыышкыны тодаргай-дыр. Португалияның ажылчын аңгызының, бүгү улузунуң революцияны камгалаар дээш, Португалияга реаксылыг фашистиг эрге-чагырганы катап тургузар дээн «кара» күштерге өлүмнүг согуушкун кылыр дээш шиитпирлиг туржуп турарының дугайын ол бүгү база көргүзүп турар-дыр. (СЭТА).

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның баштайгы марксисчи-ленинчи партиязының тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга холбаштырган байырлыг хурал аңаа болган. Партияның болгаш күрүенің удуртукчу ажылдакчыларының, хөй-ниитиниң хөй санныг төлээлекчилериниң, даштыкы аалчыларның мурнунга Кубаның Компартия ТК-ның Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-министри Фидель Кастро чүве чугаалаан.

Ол куба улустуң хамаарышпас чорук дээш, испан колониализмге болгаш америк империализмге удур демиселиниң төөгүзүн тодаргайы-биле чугаалаан. Кубаның национал хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң революстуг демиселбиле үзүлбес холбаалының Ф. Кастро демдеглээн.

Марксизм-ленинизмни Кубага нептередириңге Компартияның канчаар-даа аажок улуг рольдуг болганын Фидель Кастро онзалап айыткан.

Амгы үеде куба революция, бистиң улустуң дыка хөй өлдарының ол дээш амы-тынын берген революциязы тиилеттирбес — деп, Ф. Кастро чугаалаан.

Шри Ланканың коммунистериниң съездизи

МАТАРА. (СЭТА-ның корр.). Шри Ланканың коммунистериниң ында бооп турар IX съездизинге ШЛКП ТК-ның Политбюро кежигүнү К. П. Сильва чүве чугаалаан. Ол организастыг айтырыглар талазы-биле плеткел кылган.

Ол документиде партияның организастыг чаңгыс эвинин быжыкканыының, оон мурнундагы съездиден бээр хүрээлециниң өскениниң дугайын айыткан. Амгы үеде оон кежигүннериниң дөрттүү үжүндеи хөйү—ажылчын аңгының төлээлекчилери бооп турар.

Тараачыннар ортузунга ажылды калбартырының, районнарда партия организацияларының ажылын күштелдирип, ШЛКП-ге чоок массалыг организациялар: профэвилелдери, аныяктар, студентилер, хөрээженнер организацияларыбиле ажылды чорударының эң чугулазын ук документиде онзалап демдеглээн.

Партия парлалгазының рөлүн улам күштелдирери дээш Компартияның шиитпирлиг ажылын ында база айыткан.

Аңы-дуңма партиялардың ол съездиде олуржуп турар төлээлериниң баштынары делегаттарга байыр чедиргеннер.

Продукция көвүдээр

ПРАГА. Чехословакияның Братиславада «Словнафт» дээр нефть болбаазырадыр комбинады бо беш чылда (1971—1975 ч.) продукция хемчээлин барык 50 хуу улгаттырар. Ол ак-көк Дунайның эриинде чаптылган бүдүрүлге чери Европаны тавараан «Дружба» дээр нефть дамчыдар хоолайлап ССРЭ-ден барган нефтини болбаазырадып кылып турар.

Хоочун бүдүрүлге

ХАНОЙ. Вьетнамның эң хоочун бүдүрүлге черлериниң бирээзи Намдиньниң пөс аргыыр комбинады республиканың 30 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы шалыпчы ээлчегже кирген ажылдап турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырары, продукцияны шынарлыг кылыры болгаш чиг-этти камналгалыг чарыгдаары—бо байырлал мурнунуң чарыжының негелделери ол бооп турар. Оон ажылчыннарының (комбинаттың ажылчыннарының хөй кезии—хөрээженнер) хүнде кылыр ажылдың норма-чижээн үргүлчү ажырарын, бүгү продукцияга бирги сорттуг кылыгларын үлүүн 3 хуу көвүдедир, чиг-эт чарыгдаарын кызырар деп хүлээлгелиг ажылдан турар. (СЭТА).

Баштайгы к а н

ВАРШАВА. Келецк воеводствода М. Новотко аттыг комбинаттың чаа электри суугузунуң металлургтары эң баштайгы тонна канны эзилдиргеннер. Хонук санында-ла 140 тонна канны эзилдирер аргалыг ол дыка ишкир суугуну чедиишкиниг ажыглап эгелээн. Ол төлевилээн күүзүүнге четкенде, ук суугуга чыл санында-ла 300 муң тонна канны эзилдирер апаар.

ВЕНГРИЯ—ТУРИЗМ ЧУРТУ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияга Туризм талазы-биле нүрүне чөвүлелин тургускан хүнден бээр чаарби чыл болган. Оон үре-түнелдиг ажылы даштыкыдан туризмни калбартырынга идиглиг болган.

Эрткен чылын Венгрияга 8,3 миллион даштыкы туристер чораан. Бо сезонда даштыкыдан аалчыларның саны 9 миллион ажа бээр. Венгрияның түгле таарымчалыг агаар-бойдузу, кайгамчык чараш Баталон хөлү, хөй санныг төөгүлүг тураскаалдары эвес, харын-даа социалистиг тургузуушкунга, оон-биле кады туризмниң материалдыг баазалыг тургузарынга венгр улустуң чедиишкиннери ында хөй туристерни хаара түдүп турар-дыр.

Улусчу эрге-чагырганың дургузунда туткан туристер бажың-балгады хары угда 300 муң хире кижини хүлээп ап шыдаар.

Румыния Социалистиг Республика. Бухарестиң төвүнде кудумчуларның бирээзинде чаа бажыңнар.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Д И П Т Е Р Д Е Н Д О П Ч У М Е Д Э Э Л Е Р

● НЬЮ-ЙОРК. Совет Эвилелиниң саналын ёзугаар боочепсекти дүжүрер дугайында делегей конференциязын чыылдырарының идеязын КНО-нуң дыка хөй кежигүнү чурттарының талазында деткип турар. Барбадостуң, Бельгияның, Нидерландының, Турцияның болгаш оске-даа чурттарның чазактарының КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның адынга чоруткан бижиктери ол дугайын херечилеп турар.

● БОНН. Висбаденде парлаан статистика түнелдерин ёзугаар алырга, Барыын Германияның продукциязын бо чылдың чеди айларының дургузунда дашкаар үндүрери 4 хуудан ажыг катап кызырылган.

● ТОКИО. «Рита» дээр тайфун-хаттың уржуундан Японияның мурнуу талакы районнарынга эрткен пятницада агаар, далай болгаш чер кырының орук харылзаазы кезек када үзүлген. Иштики агаар оруунга 56 рейстерни сокеаткан, улуг хаттың эрткен чалгыының уржуундан иштики далайга ажиндириишкиннерни база сокеаткан турган.

● КИТО. Эквадорнуң күрүне баштыны Гильермо Родригес Лара-биле экономиктиг харылзаалар дугайында чугаалажылышкыннар кылыр дээш Колумбияның президентизи Альфонсо Лопес Микельсон ол чурттуң найысылалы Китода чеде берген.

● ЛОНДОН. Июль айда Англияга эрткен чылдың июльда турганындан чиик автомобильдерни 24 хуу эвээш, чүк машиналарын 15 хуу эвээшти кылып үндүрген.

● ЛИМА. Кала-даа каттышпайн турар чурттарның даштыкы херектер министрлериниң перу найысылага августуң 25-тен 29-ка чедир болур чөвүлел хуралы ол организацияда кирген күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы, эп-сеткил каттыштырылганын быжыглаарынга чугаа чок идиглиг болурун Перуның даштыкы херектер министри Мигель Анхель Де Ла Флор Валье парлалга конференциязынга чугаалаан.

● МАДРИД. Статистикажыл национал институтунуң саналаның ёзугаар алырга, Испанияга амыдыралдың өртекүнези сөөлгү он ийи ай иштинде 17,54 хуу улгаткан бооп турар. (СЭТА).

К А Т А П И С Т Е Л Г Е

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сенатор Роберт Кеннединиң 1968 чылда канчаар өлүргениниң байдалын Лос-Анджелоста база катап истеп эгелээн. Судка өлүрүкчү кылдыр көрдүнген С. Сирхан дээрзи сенаторнуң амы-тынынга халдаашкынның кара чаңгыс киржикчизи эвес дээрзинин дугайында тускай эртемниглериниң хөй удаа кылган түнелдериңге үндерилээш, ол чаа истелгени кылып турар.

Ынчалза-даа ол өлүрүкчү үүлгедиишкинге дорт хамаарылгалыг чамдык бадыткал чүүлдериниң шүүт читкен дээрзи истелгини баштайгы хүннериңде илерээн. Сирханның боозунуң баллистиктиг байдалын шинчилээр үеде байысаавчыларга хөй чүүлү көргүзүп болгу дег октар истерин айыткан чамдык чүүлдер читкен азы узуткаттынган бооп турар.

Аңаа холбаштыр Лос-Анджелостуң хоорай чөвүлелиниң кежигүнү З. Ярославски ол үнелиг бадыткал чүүлдериниң узуткаттынганы-биле холбаткан кижилерниң өчүүн доп-доораан алырын негээн.

Ол кижиниң амы-тынынга халдаашкынның сөөлү доораан-на ол херекке дорт холбаткан материалдарының чамдыкын узуткаан турганы хөй чүүлдериниң үүгайы чугаалап турар-дыр деп, З. Ярославски демдеглээн.

ХӨЙ-ДААА, ШЫНАРЛЫГ-ДААА

ССРЭ-ниң Күрстандартының Москвада Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институттарының болгаш Кол информацияланалга төвүнүң төлээлекчилери продукцияның шынарлыг болурун күрүнеден эргелеп-башкарарының чаңгыс эй системазының кол-кол принциптерин тодарадыр ужуралуг ажылчын бөлүктүң составында киргеннер. Ындыг системаны тургузары Львов областың үлетпүр черлериниң партия организацияларының болгаш мурнакчы бүдүрүлгелериниң дуржулгазының дугайында доктаалында айыткан болгай.

Стандартизацияның Бүгү-эвилел Эртем-шинчилел институдунуң директору, экономиктиг эртемнер доктору, профессор А. В. Глычев СЭТА-ның корреспондентизинге СЭКП ТК-ның ол доктаалы стандартизация, метрология талазы-биле ажылдап, шынарны хынап турар кижи бүрүзүнге өөрүшкүлүг болбушаан, улуг хүлээлгелерни база даандырыҢ турар деп чугаалаан. Тоску беш чылдың дургузунда дыка хөй талантылыг чаартыкчыларны берген ажылчын ангының улуг сонуургалын ол доктаал база болдурган.

Социалистиг индустрияның башкарыкчылары болгаш органилакчылар шынарны үлап-башкарарының арга-хевирлерин шагда-лл. кызыгаккайы-биле дилеп, тып келген. Эң ылангыя бо талазы-биле шинчилел СЭКП-ниң XXIV съездизинин соонда улам күштелген. Эртемденнер болгаш бүдүрүлгечилер-даа бо талазы-биле ажылдаарда эш Л. И. Брежневтиң мындыг түнелин удуртулга болдуруп турарлар: «Амгы үеде, бир эвес бүгү улус ажыл-агыйынга ажык-дузалыг болур чорукту ап көөр болза, эң дээре кылыры дээрге-ле, барык үргүлчү-ле хөйну кылыр дээни ол болур». Шынарны боттуу-биле бедидерин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидер талазы-биле ажылдың үш кол угланыышкыннарының бирээзинге хамаарыштыр көрген.

Тоску беш чылдың эгезинде үлетпүрге шынарны үлап, баштаарының талазы-биле элээн дуржулга турган. Мунмун заводтар болгаш фабрикалар продукцияны үрелик эвес, бедик шынарлыг кылдыр белеткеп, кылырының системазын калбаа-биле ажыглап эгелээн турган. Ындыг системаны 1965 чылда Саратовтуң машина тудукчулары тургузуп, ажыглап эгелээни билдингир. Ол система ажылдың шынарын сан талазы-биле үнелеп көөрүнге үндезилеттинген. Тодаргайлаарга, кылыгларны бичиилаа үрелик эвес, тергиин шыпаолыг кылдыр бүгүрүп үйлүрери болур-дур. Моон алгаш көөрге, бо системаның авторлары шынар дээш харысалганы шүүт-ла ук продукцияны кылыр кижилерге онаап турар-дыр.

Продукцияны шынарлыг кылдыр бүдүреринің системазын даштыкыга, эң ылангыя АКШ-ка, Англияга, Францияга, ГФР-ге, Японияга дораан-на эскерип каан. Совет ажылчыннарның болгаш специалистериниң бо талазы-биле дуржулгазының дугайын барыын чүк чурттарынга делгеренгейи-биле бижип турган. Эң ылангыя ракета системаларын болгаш шериг техниказын бүдүрүп турар фирмалар ол дуржулганы онза калбаа-биле ажыглаан.

Оон-биле чергелештир совет индустрияга шынарны бедидериниң чаа-чаа оруктарын болгаш аргаларын немештир тып турган. Горькийге кылыгларның шынарлыг болуру-биле чергелештир идегелдиг, быжыг курлавырлыг болурунуң системазын тургускан. Ол система кылыгларны, шыйыгларны, технологияны, техниктиг негелделерни болгаш күрстандартты бүрүү-биле барымдаалавышаан, бичии-даа чазыг чокка бүдүрерин негеп турар. Рыбинскиге—күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, бүдүрүлгениң болгаш ону үлап-башкарарын бүрүн холбаштырарының системазы тывылган. Оон кол-ла сорулгазы —ол бүгү черлериниң ажылын катай үнелеп көөрүнүң коэффициентилерин тургузары болур. Ярославльге мотоциклавырларны улгаттырар талазыбиле ажылды эртемге үндезилеп организастаарының системазын база ажылдап кылган.

Үстүнде айыткан болгаш оске-даа системалар Саратовна тывылган аргадан оске эвес, а харын-даа аңаа немелде чүүлдер бооп турар. Бир эвес Саратовтуң машина тудукчулары бо талазы-биле айтырыгны шиитпирлээриниң кол үүлүн шүүтла продукцияның кылыкчыларынга онаап турган болза, оларның үлегерин эдерген кижилер материалдыг үнелиг чүүлдерни тургузарының оске үе-чадаларынче кичээнгей салганнар. Тодаргайлаарга олар материалдыг үнелиг чүүлдерни шинчилээрин, төлевилээрин, сайгарарын, ажыгларын (хеременнерин) катай-катай көрүп турар-дыр.

Львовка саратовчу арганы боттарынга таарыштыр ажыглап, тускай системаны тургускан. Телеграф аппаратуразы кылыр заводка продукцилга бичии-даа үрелик чер чок кылдыр ажылдаарының системазын тургускан. Бо системаның кол-ла барымдаалар чүүлү кылыгларны түгле тергиин шынарлыг кылдыр дужаары эвес, а ажылдың шынарының коэффициентизи болур. Оске сөс-биле чугаалаарга, волжаннар продукцияның шынарын көөр болза, львовчулар — бүдүрүлге коллективинин, бригада, ээлчег, цех бүрүзүнүн кежигүнүнүң ажылының шынарын көөр системаны тургускан-дыр. Бо системаны ажыглаар чорук социалистиг чаруштың түнелдерин бүгү талалыг, боттуу-биле көөр арганы база берген.

Үе-шаг эртип, дуржулга улгадып турган. Ынчангаш амгы үеде Львовта продукцияның шынарлыг болурун углап-башкарарының комплексилиг системазын ажыглан турар апарган. Бо система бүдүрүлгениң, эртем-техниктиг ажылдарның, материал-техниктиг хандырылганың айтырыгларын хаара түтпүшаан, шынар дээш бүдүрүлге черинин ажылчыныңдан директорунга чедир, бригадалар, участоктар, цехтерге чедир бедик харысалгалыг болурун көрүп турар.

ССРЭ-нин күрүне стандарды болгаш оон институттары льовчуларның дуржулгазында шынарны күрүненин углап, баштаарының эге хевирин, тодаргайларга, оон кол-кол принциптерин эскерип көрген бооп турар. Улуг Октябрьның 50 чылы, «Микроприбор», «Прогресс», «Электрон» каттыжыышкыннарга, алмаз хеременнер кылыр, кинескоптар, конвейер бүдүрер заводтарга болгаш оске-даа черлерге министерстволарның, ведомстволарының төлээлекчилери барган, льовчуларның аргазын ажыл-агыйны углап-башкарарының бүгү деннелдериңге калбаа-биле ажыглаарының таарымчалының, оон улуг үреттүнелдиг болурун тодарадып көргеннер. Чамдык министерстволар Львовка үлетпүрүнүң аңгы-аңгы адырларының талазы-биле семинарларны болгаш школаларны чыылдыргаш. Партияның Львов обкомунуң болгаш хоорай бүдүрүлгелериниң удуртукчулары Москвага болган семинарга боттарының мурнакчы дуржулгазының дугайында тайылбырлап, чугаалап бергеннер.

Львов областың партия организацияларының болгаш мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажылының дугайында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединин доктаалы продукцияның шынарын хынаар талазы-биле министерстволарның болгаш төп албан черлериниң ажылының кол программазы болур. ССРЭ-нин Күрстандартының болгаш оон эртем-шинчилел институттарының, лабораторияларының күжениишкини база-ла ол программаны боттандырып чорударынче углаган. Шынарны күрүне талазындан углап, башкарар системаның кол-кол принциптерин белеткээр талазы-биле ажылчын болүүн тургусканы — бистиң партия шиитилел бүдүрүлгезинин ажыктыг чоруун улам улгаттырарының оруунга баштайгы базым болур.

В. БЕЛЯЕВ,

СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Пурба Шойбонов

(Эгези № 199 «Шында»)

Амыдыралда ужуру билдинмес түүлдер-ле хөй. Бир-бир бодаарга, баажызы билдинмес тывызык дег болгулаар.

Дмитрийиң сеткилинге кара әлдеп күзел төрүттүүп келген. Ол түл дээрге станцияга дежурныйлаашкынның үезин канчап-чоп-даа тургаш саададыксаары. А № 3 четкинге барып олуруптарын четтикпейн манаар, ынчан чаңгыс шак безин бүдүн хүнге дөмейлежир апарган.

Люданың чоогунга олуруп, олче хондур, хүнзедир-даа бол кайгап олуруксаар, күзелин, бир-бир бодаарга, кенеп сеткилдиң даажызы-даа дег, а бир-бир бодаарга, оон әртип келген чүрталгазында оон күштүг күзел төрүттүнмәән-даа дег сагындырган.

Бо-ла бүтү хайнып чоруур сеткилдин ужурун чүү дээрил? Билдингир херек-тир, ынакшыл ышкажыл Аныяк әрнин амыдыралында бир-ле дугаар ёзулуг ынакшылдың төрүттүүнүп келгени ол-дур.

Уругга бодунуң хөрөөн доюлган бодалдарын илередир дээш кызыдыр-ла диттип чадап турган. Бодалга үен-даян чүве база кирер: уруг ону билип кагза кыжырып-шоодар чадавас. Ону бодап келгеш, шуут бодунуң хөрөөнге шыгжап чоруурун-даа кичээй бээр. А чамдыкта дидим-биле «сен чокка чурттап шыдавас-тыр мен» деп чугаалаза кандыгыл деп-даа бодап келгилээр.

Күжүр әр кара чаасканн әлээн мунчулуп келгениниң соонда, Пурба Шойбоновту бодунга «эвилелдээр» деп шиитпирлеп алган.

Бир талазында, Шойбонов оон чоок эштериниң бирээзи, а ийгизинде, ол бурят сөөктүг әр болбазыкпе. А демги уруг база ол үктүг. Чаңгыс-ла арга: Шойбоновтуң дузаазы херек. Канчаптарыл?

— Пурба Бадмаевич!— деп, Иргит бир хүн Шойбоновка сөглээн.— Иштим-хөнүм сөглээр идегелдиг эштерим бирээзи сен болгай сен. Ам дээрезинде кымга-даа сөглевээним амы-хүү чажыдымны сеңээ ажыдып, арга-сүме айтырарым ол, эш. Дузалап, сүмеңни кыргаш кижиге белеткеп каарын оралдажыр. Бажыңның иштиң база эмгелеп-секселеп каарын кызыдар, черле үү чок дээр: хаван, дагаа-даа суттаргай...

Бадмаева бир көөрге, оон бажын уткуй Шойбонов базып орган. Уруг ону кайын херекке алыр ийик. Шериг гарнизонунуң девискээринге кижи оруунга солдат таварышпас эвес.

— Людмила Доржуевна — деп, Шойбанов бурят дылга чугаалаан.— Силерни бичии када саададып болур ирги бе?

— Бичии када болза ажырбас, дыннап тур мен.

— Мындыг чүве-дир, Людмила, силерге бир мөөн эжим чүрээнин канызындан ынакшаан. Гвардейжи сөзүм...

Люда ону база херекке албаан. Шериг әрлериниң баштак кожаны кылдыр санаан.

— Ынакшыл дугайында хөөрежир чайым чок, Пурба Бадмаевич — деп, Люда бурят-таа.— Бажыңымда ажылым әйдәрик.

— Өршээп көрүмер, чүвениң шыны херек. Оюн-баштак ында калзын, көк дээр кырымга дүжер, гвардейжи сөзүм. Уруг көөрге. Шойбонов шынап-ла шынын чугаалап турар хире болган. Ылчын эвес, топтуг оолдун мынчап турарында ужур-ла бар. **Д. ЧЫДЫМ.**

(Уланчылыг.)

Люда Бадмаева

(Эгези № 199 «Шында»)

Амыдыралда ужуру билдинмес түүлдер-ле хөй. Бир-бир бодаарга, баажызы билдинмес тывызык дег болгулаар.

Дмитрийиң сеткилинге кара әлдеп күзел төрүттүүп келген. Ол түл дээрге станцияга дежурныйлаашкынның үезин канчап-чоп-даа тургаш саададыксаары. А № 3 четкинге барып олуруптарын четтикпейн манаар, ынчан чаңгыс шак безин бүдүн хүнге дөмейлежир апарган.

Люданың чоогунга олуруп, олче хондур, хүнзедир-даа бол кайгап олуруксаар, күзелин, бир-бир бодаарга, кенеп сеткилдиң даажызы-даа дег, а бир-бир бодаарга, оон әртип келген чүрталгазында оон күштүг күзел төрүттүнмәән-даа дег сагындырган.

Бо-ла бүтү хайнып чоруур сеткилдин ужурун чүү дээрил? Билдингир херек-тир, ынакшыл ышкажыл Аныяк әрнин амыдыралында бир-ле дугаар ёзулуг ынакшылдың төрүттүүнүп келгени ол-дур.

Уругга бодунуң хөрөөн доюлган бодалдарын илередир дээш кызыдыр-ла диттип чадап турган. Бодалга үен-даян чүве база кирер: уруг ону билип кагза кыжырып-шоодар чадавас. Ону бодап келгеш, шуут бодунуң хөрөөнге шыгжап чоруурун-даа кичээй бээр. А чамдыкта дидим-биле «сен чокка чурттап шыдавас-тыр мен» деп чугаалаза кандыгыл деп-даа бодап келгилээр.

Күжүр әр кара чаасканн әлээн мунчулуп келгениниң соонда, Пурба Шойбоновту бодунга «эвилелдээр» деп шиитпирлеп алган.

Бир талазында, Шойбонов оон чоок эштериниң бирээзи, а ийгизинде, ол бурят сөөктүг әр болбазыкпе. А демги уруг база ол үктүг. Чаңгыс-ла арга: Шойбоновтуң дузаазы херек. Канчаптарыл?

— Пурба Бадмаевич!— деп, Иргит бир хүн Шойбоновка сөглээн.— Иштим-хөнүм сөглээр идегелдиг эштерим бирээзи сен болгай сен. Ам дээрезинде кымга-даа сөглевээним амы-хүү чажыдымны сеңээ ажыдып, арга-сүме айтырарым ол, эш. Дузалап, сүмеңни кыргаш кижиге белеткеп каарын оралдажыр. Бажыңның иштиң база эмгелеп-секселеп каарын кызыдар, черле үү чок дээр: хаван, дагаа-даа суттаргай...

Бадмаева бир көөрге, оон бажын уткуй Шойбонов базып орган. Уруг ону кайын херекке алыр ийик. Шериг гарнизонунуң девискээринге кижи оруунга солдат таварышпас эвес.

— Людмила Доржуевна — деп, Шойбанов бурят дылга чугаалаан.— Силерни бичии када саададып болур ирги бе?

— Бичии када болза ажырбас, дыннап тур мен.

— Мындыг чүве-дир, Людмила, силерге бир мөөн эжим чүрээнин канызындан ынакшаан. Гвардейжи сөзүм...

Люда ону база херекке албаан. Шериг әрлериниң баштак кожаны кылдыр санаан.

— Ынакшыл дугайында хөөрежир чайым чок, Пурба Бадмаевич — деп, Люда бурят-таа.— Бажыңымда ажылым әйдәрик.

— Өршээп көрүмер, чүвениң шыны херек. Оюн-баштак ында калзын, көк дээр кырымга дүжер, гвардейжи сөзүм. Уруг көөрге. Шойбонов шынап-ла шынын чугаалап турар хире болган. Ылчын эвес, топтуг оолдун мынчап турарында ужур-ла бар. **Д. ЧЫДЫМ.**

(Уланчылыг.)

СОВЕТ-АМЕРИК ЭРТЕМ ШЕНЕЛДЕЗИ

КУРСК ОБЛАСТЬ. Стратосфераны шинчилзәр талазы-биле нады шенелдени совет болгаш америи эртемденнер эгелээн.

Төп аэрологтуг обсерваториянның Шенелде баазазындан совет болгаш америи эртем аппаратуралыг баштайгы стратостат ужуп үнген.

Шенелде үезинде херекселдер атмосфераның хирленгениниң дугайында, ында бооп турар зң нарын янзы-бүрү болуушкуннарның дугайында информацияны чыыр, хүн радиациязының хемчәәшкинин болгаш еске-даа шинчилелдерни чорудар.

Эртем аппаратуразын 30—35 километр бедикче көдүрүп үндүрген, шенелдеде хайгааралашкынның вертолоттары киржип турар.

ЧУРУКТА: америи эртемденнер — доктор Джеймс Розен (солагай талазында) болгаш Норман Кьюми черге хонупкан райондан чедирип келген эртем аппаратуразы-биле.

О. СИЗОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тоғуз Тувинская правда

«Шынаа-даа, хову-даа — шалыпы фронт!». «Тувинская правданың» Бии-Хем районга үнүүшкүнүг редакциязының материалдары.

«Чогаадыкчы эгени сайзырадыр». СЭКП Каа-Хем райкомунуң инструктору Д. Яровиковтуң корреспонденциязы.

«Эптәәр демир-бетонну мурнунда шаптыктар». Г. Неволиниң корреспонденциязы.

«Бөмбүрәктиң судалы». Даштыкыда болуушкуннар дугайында арын.

«КАИ экраны». Автомобиль сонуургактарынга материалдар.

Чурт иштинден болгаш спортчу медәәлер.

СЭТА-ның спортчу медәәлери

Гимнастика. Сухумиге болуп эрткен ССРЭ биле ГДР-ниң херәәжениериниң шилиндек командаларының эш-хуузунуң ужуражыышкыны чурттуг әәлериниң тиилелгези-биле 375,95:375,35 сан болуп доозулган. Тус-тус киржикчилериниң иштинден 76,5 санныг Ранса Бичутина тиилээн.

Чиик атлетика. 110 метр хемчәәлдиг моондактыг чарышка чаа делегей рекордун француз Ги Дрю тургускан. Оон көргүскен түннели — 13 секунда. Ол ону барыын Берлинге болган делегей маргылдаазынга чедип алган.

Әлләди уруглардың Европа чемпионадының Афинигерге болган маргылдаазынга Алла Федорчук 1 метр 88 сантиметр бедикти ашкаш, ССРЭ-ге херәәжениериниң рекордун катаптаан.

Сутта эштири. Хостут шимчәәшкин-биле 100 метрге эштириниң делегей рекордун Джим Монтгомери катап эгиткен. Ол ону 50,59 секунда иштинде эштип келгеен.

Шыдыраа. Делегей чемпиону Анатолий Карпов Миланда болуп эртип турар улуг шыдыраа маргылдаазының үшкү салыында Любомир Любоевичини уткаш, 2 санныг апарган. Амдыызында 2,5 санныг Лайош Портиш (Венгрия) мурнай бергеп.

* * *

Әлләди оолдарның делегей чемпионадында чеди салыг соонда москвачы Валерий Чехов чоруп турар. Ол бешки салыгда испан Паблону уткаш, алдыгызында швед Шусслер-биле хайымнашкаш, чеди дугаарында голанд Стеррениң база удуп алган. Ам-даа 6 салыг арткан.

Шыдыраа талазы-биле Вильнюста делегей чемпионадының зона маргылдаазынга он бир салыг соонда В. Савов — 7,5, Б. Гулько — 7, М. Тайманов биле В. Цешковский — 6,5-6,5, Е. Васюков биле Э. Гуфельд 6-6 саннарлыг.

Агаар

Бөгүн республикага шөкар булуттаар, чагбас. Хаттын күжү секундада 3— 7 метр чедер. Агаарның температуразы дагларга 12—17, өскелериге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга шөкар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 19—21 градус чылыг болур.

Телевидение

АВГУСТ 26-ДА

МОСКВАДАН

9.00—Дамчылылгалар программазы.
9.05—«Хаван ажаакчызы, кадарчы болгаш комплекс». Документалдыг фильм.
9.55—Спорт дугайында бесела.
10.25—«Бистиң садывыс». Өңнүт.
11.00—«Литература беседалары». Шүлүкчү А. Сурков дамчыдылганы чорудар.
11.50—Медәәлер.
12.00—«Сөөлгү гайдук». Уранчечен фильм. Өңнүт.
13.35—Мультфильм. Өңнүт.

КЫЗЫЛДАН

13.45—«Танцының илбичизи». Телефильм.

МОСКВАДАН

14.40—И. А. Гончаров—«Аная төөгү». Москваның «Современник» театрының фильм-шинзи. Өңнүт.
16.55—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар клаззы. «Оюнуң ортузу».
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.00—«Челәәш» телепрограмманың делегей фестивалы. Румыния. Өңнүт.
18.25—«XXV съездиге уткуштур». «Беш чылды— хуусаа бетинде» Эстониянның КП ТК-ның бирги секретары И. Г. Кэбин дамчыдылгада киржип турар.

КЫЗЫЛДАН

19.10—Телемедәәлер.
19.20—Мультфильм.
19.30—«Мал чеминиң белеткели — бүгү улустуң хөрөө». Дамчыдылга.
19.45—«Ажылывыс ыыдыг». Телефильм.
20.00—«Челәәш». Дамчыдылга.
20.40—«Донбасстың пролетариады аттыг». Документалдыг фильм.
21.05—Телемедәәлер.
21.20—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.25—Аныяк күүседикчилериниң концерти. Өңнүт.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Челәәш». телепрограмманың делегей фестивалы. Румыния. Өңнүт.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Хүннүң номчуур солунум

1950 чылда сураглыг чогаалчы С. Токаның «Араттың сөзү» деп номунун бирги кезээн номчуп дооскаш, үк номну сонуургап, сеткил ханганымны бижээш, «Шын» солуннуң редакциязынче чоруткан мен. Удаваанда мөөң ол бичии материалым солунга үнүп келген.

Ынчан чедиги классты дооскан турган мен. Өөрүүрүм аажок. Оон эгелээш-ле «Шын» солуну үргүлү номчуп, аная материаллар бижип эгелээн мен. «Шын» солун мөөн ёзулуг-ла башкым болган, оон дыка хөй түүлдерни билип ап чоруур мен.

Бир-даа хүн солун номчуйын барзымза, сагыжым саарык, бир-ле үвени чоктай берген ышкаш апаар мен.

М. ЮНДЕШ-ООЛ.
Кызылдың көдөө району.

Чаа фильмотека бажыңы

Школага кичәәлдерге техниктиг херекселдериниң ужурлузазы улуг. 1975—76 өөредилге чылында Чалаанала чаа фильмотека бажынын тускайлап тургускан. Үк бажыңны киноаппараттарлыг, магнитофон, лингофон болгаш тускай лекция номчуур залдыг кылдыр белеткеп турар.

Чаа келген өөредилге киноларын школа директорларынга, башкыларга, кино үнүрүкчүлериниге, лаборантыларга баштай көргүзүп таныштырар. Чалаананың № 1, 2, 3 школаларының өөреникчилериниге, Пионерлер бажынынга кәәп турарларга кино болгүмүн база организастаар деп турар.

Ч. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Биче-тейжилериниң макталында

Ажыл-ишчи хүн соонда дыштанып дээн хөй-хөй кижилер клубка чыглып келир. Кандыг бир солун кино көөр, кежээге киржир, лекция дыннаар дээш чүү турбазыл. Биче-Тей суургга чеде бээр болзунарза, кежээ клубка кинолар бо-ла болур. Ону көргүзүп турары шынарлыг. Кинону баш удур чарлап дыннадыр, оон утказын көрүкчүлерге таныштырар. Ай, квартал планнарын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседири бо суурнун киномеханигинде чаңчыл болган. Ол кымыл ол? Он чыл бурунгаар Кызылга киномеханиктер курузу дооскан Бүрбү Шеригбейдир.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

БОЙДУС БАЙЛААН ХУМАГАЛААР

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынга бистиң республиканың девискээринге будук-бүрү чыылдазын сөөлгү каш чылларда массалыг чорутканы—ажылагыйларның чүгле сиген планын күүседиринге ажыытыг эвес, харын ниитиниң малын кыштан хүр ажырарынга эвээш эвес идигни берген. Будук-бүрү белеткели база бир депшилгелиг чаа эгелээшкин болур. Бо ажылды чорудуп турар үеде арга-арыгларны өрт айыылындан болгаш ону чепшээрел чоюа төтчегләәрин болдурбазынче угланган хоойлу ёзугаар хемчеглерни алыры, буруулугларга харыысалганы онаап, чогуур ей-шаанда илередири—хамааты бүрүзүнүң ыдыытыг хүлээлгези. Ынчангаш бодунуң өскен төрөөн черииниң бойдузунга ханы ынакшылын илереткен, оон келир үеэ дээш сагыш човаашынын дамчыткан чагаалар редакцияга удаа-дараа кээп турар апарган. Ам оларның чамдыызын номчукчуларга бараалгадыр-дыр бис.

Хемчээн алзын

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтун девискээринде Ленин аттыг колхозтун Былгаарлыг-Арыгының одар-белчиирлиг черлери — Көк-Терек, Кара-Булун арыглары, Баяжының Өртен-Арыг дургаар үнген теректерни хамааржып турар ажылагыйларның будук-бүрү белеткекчилери кәәргел чокка ажыглап келгениниң ында ужурган ыяштар озаннаглан. Чамдык теректерниң шыыпык бажынче үнгеш, балды-биле одура шаап балы келген. Олар ховуда кадап каап чагылар дег, хочуя берген, чулуу унун дургаар сыстып, черже лампылап балып, будуктар дестериниң кургап әгелээннер. Улуг ыяштын болу-биле мал чемгерер эвес, чүгле чиирбейлиг будуктарын болгаш бүрүзүн алыр болганда, ажыл-агыйларның удуртукчулары боттарының ажылчыннарынга чидиг баллылар орнунга узун дыртпалар бажынга ыргак бижектер кылгылап берген болза ыяштын чоон будуктарын кыргывайн, чүгле чиирбейлиг чинге будуктарын үзе шелгилеп алыр ийик деп бодаар мен. Чоокта чаа Баяжы чорааш, будук-бүрү белеткекчилериниң бойлусту кәәргел чок үрегден каанын эскерген мен. Аная ажылдап турган улус харын-даа бензинбиле ажылдаар «Дружба» дээр хирээни ажыглап турган болду. Ону дараазында одуругларга илереликсээн мен:

Төрөөн черим Баяжыда чедип келдим
Дөңгүр терек караам уунда
човууртап тур.
Унун дургаар будуктарын
когжап каапкан
Ужуру түл, кандыг халап
таварааныл?
Хадылар дег хөөнү чараш
теректерни
Кажаа, херим кылган болза
ужур-ла-лыр.
Дөгүнден чоп ужур кезип
аппарбаанын?
Төктүп турар чулуун көөрге
кәәргенчиин!
Кадыыр чаштыр сиген
үнмәән кандаан диве,
Караа-биле көрген улус
шыызыгар бе?
Бүрү баглап, хөйнүн малын
азыраар дээш
Бүдүн арыг кыргып каарга
эштежир бе?

А. ОНДАР.

Хайгааараза чогуур

Торгалыг хем—Өвүрде онзагай чараш бойдус-чурумалдыг чер. Оон каас-шивиин чоп шаандан тура, ырлажып-даа чораан. Салбыр төптери—Чаа-Суур, Сарыг-Хөл база-ла чурумалдыг черлерде.

Кандыг-даа кат холуй үнген Ак-Белдир, тооруктуг пөштер бажын угбас кылдыр эгли берген тургулаар Торгалыг, Чоза, Ирбитей баштары чурттаксанчыг, барыксанчыг байлак оран.

Кат-чимис, ан-мен эгээртинмес мындыг кайгамчык черлерни хайгааралга алырынче сагыш салбайн турары четпес деп бодаар мен. Моон мурнунда чылларда Үстүү-Дуруктан Алдыы-Дуругта чедир девискээр камгалалдыг турду. Ынчан арыг ишти кончуг сыры турган чүве. Ам байдал бир өске. Суурнун чоок-кавызы шаарарып калган. Ыяшты кайы хамаан чок кезип, оттуларынга хереглеп турар таварылгалар бар.

Көжээ-Бажының, Ак-Белдирниң тооруктуг пөштерин хирээ-биле ужуруп, үрегдекчи чоруктуу кылып турар ийичангыс кижилерниң бары хараланчыг. Эрткен чазын өрт болганынлан Чозанын Ак-Кара-Сугда хөй кызыл кат үнген чер когарап калган. Ону өртеткен буруулуг кижилер тывылбааны хомуланчыг.

Девискээр талазы-биле делгем — ийи көдөө Советтиг бо черге ыыш ажыл-агый черинин төлөөзин база катап тургусса чогуур.

К. ДОНГАК.

Кинотеатрларда

АВГУСТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Бобби» (1-ги, 2-ги сериялары) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бешки «б»-дей әлдептигбей» 9.10, 11.00, 12.50, 14.40. «Насими» 16.30, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соколово» (1-ги, 2-ги сериялары) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сусанна болгаш хуулгазын билзек» 15.00, «Хөгжүмнүн аялгалары» (1-ги, 2-ги сериялары) 16.50, 20.10 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Маттеянын херээ» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун орулакчыларынын 35-24, пропаганда киллизинин 31-75, харыысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдөө ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 23-54, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, корректорларынын 27-41, бухгалтериянын 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫГ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Пом үлүрер чер, полиграфия болгаш пом садыының талазы-биле эргелеериниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00880.